

**Управління Верховного комісара
Організації Об'єднаних Націй
з прав людини**

**Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні
17 серпня 2014**

**Цей текст представлений виключно для ознайомлення.
Це НЕОФІЦІЙНИЙ переклад оригінального документу,
написаного англійською мовою.**

ЗМІСТ

I. РЕЗЮМЕ.....	3
II. ПРАВА НА ЖИТТЯ, СВОБОДУ, БЕЗПЕКУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ.....	7
A. Людські жертви.....	7
B. Евакуація цивільних осіб	9
C. Довільне або незаконне затримання чи викрадення.....	9
III. СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ, СВОБОДА ЗІБРАНЬ, СВОБОДА РЕЛІГІЇ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ.....	13
A. Свобода вираження поглядів.....	13
B. Свобода мирних зібрань	16
C. Свобода релігії та віросповідання	17
IV. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	17
A. Розслідування порушень прав людини, пов'язаних із насиллям в Одесі	17
B. Розслідування порушень прав людини, скоєних на Майдані	19
C. Розслідування інших порушень прав людини	20
V. ЗМІНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ РЕФОРМИ	21
A. Законодавчі зміни	21
B. Правоохоронна діяльність і судова реформа.....	23
VI. ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРАВА	25
VII. ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ (ВПО)	28
VIII. СТАНОВИЩЕ ПРЕДСТАВНИКІВ МЕНШИН	29
IX. ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМУ	30
X. ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ	33

I. РЕЗЮМЕ

1. Інтенсивні неперервні бої, які стали результатом тривалого жорстокого протистояння між озброєними групами та силами операції (із забезпечення безпеки, яку проводить український Уряд, значно вплинули на ситуацію з правами людини та гуманітарну ситуацію у Східній Україні загалом протягом останніх місяців. За статистику, щодня у результаті вбивств гине в середньому 36 людей¹. Кількість жертв збільшилась більш ніж у два рази з часу, коли було представлено попередню доповідь (близько місяця тому). Станом на 17 серпня загальна кількість убитих (цивільних осіб, військових і деяких членів озброєних груп) становить як мінімум 2,220² (з початку бойових дій у середині квітня.³) Щонайменше 5,956 людей було поранено.

2. Як зазначалося раніше,⁴ озброєні групи тепер професійно оснащені та, як видається, отримують постійні поставки якісної зброї та амуніції. Таке оснащення дає їм змогу збивати українську авіацію, зокрема гелікоптери, винищувачі та транспортні літаки. Український уряд стверджує, що саме Російська Федерація постачає як озброєння, так і бойовиків. Представники Збройних Сил України доповідали про факти артилерійських обстрілів, що велися з території Російської Федерації, а також незаконне використання протипіхотних мін на українській території біля кордону.⁵

3. Упродовж останнього місяця українська армія посилила блокаду основних опорних пунктів озброєних груп – Луганська, Донецька і меншою мірою Горлівки, – і ситуація у цих містах продовжує погіршуватися.

4. Озброєні групи продовжують перешкоджати виїзду місцевих жителів, зокрема шляхом залякування на пунктах блок-постах, де місцевих часто грабують, а також шляхом обстрілювання транспортних засобів, що перевозять мирних жителів. Члени озброєних груп розміщують військове знаряддя і зброю та стріляють з густо населених районів, таким чином наражаючи життя цивільних осіб на небезпеку. Перетворення цивільних осіб та інфраструктури на об'єкти нападу, а також недотримання принципу розрізнення є порушеннями міжнародного гуманітарного права, і більше зусиль має бути докладено для захисту цивільних осіб і об'єктів. Відповідальність за бодай частину супутніх жертв і збитків лежить на українській армії через інформацію про проведення нею артилерійських обстрілів без дотримання принципу розрізнення.

5. Усі сторони конфлікту мають докладати більше зусиль для досягнення сталого мирного політичного вирішення ситуації, що є «найбільш дієвим способом для порятунку життів і уникнення гуманітарної катастрофи».⁶

6. З активізацією збройних дій, ситуація в Луганську стала жахливою. 1 серпня Луганська міська рада попередила, що місто на межі гуманітарної катастрофи: місцеві

¹ Це п'ята доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні. Інформація, викладена у ній, ґрунтується на результатах роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ). Наведені у доповіді висновки стосуються періоду з 6 липня по 17 серпня 2014 р.

² Цей показник є дуже приблизним, адже базується на офіційних даних; реальна кількість загиблих і поранених може бути значно більшою.

³ Ця дата стала початком скоординованого захоплення озброєними групами громадських будівель у східних регіонах.

⁴ Див. четверту щомісячну доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні.

⁵ Наприклад, повідомлення Андрія Лисенка, речника Інформаційно-аналітичного центру Ради безпеки і оборони України в Українському кризовому медіа-центрі, 10 і 11 серпня 2014 р.

⁶ Заява Генерального Секретаря Організації Об'єднаних Націй, 8 серпня 2014 р.

жителі не мають води, електропостачання, газу, запаси їжі вичерпувались, мобільний зв'язок було перервано, а медична допомога фактично не надавалась. За даними міської ради, у період з 1 до 28 липня було вбито 93 цивільні особи, а ще 407 зазнали поранень. Значної шкоди було нанесено будівлям міста, у тому числі школам, житловим будинкам, заводам, складам.

7. Від 30 липня люди мали можливість покинути міста щодня з 10:00 до 14:00 через так званий «зелений коридор», створений українськими військами. Цією можливістю скористалися багато тисяч мешканців. Подібні коридори були створені у Донецьку та Горлівці. Але коридори пролягали у тому числі зонами, де йшли бої. Результатом цього стала інформація про нові жертви. Таким чином виникає занепокоєння щодо надійності таких коридорів для гарантування безпеки тих, хто хоче покинути зону бойових дій.

8. озброєні групи перешкоджають міжнародному розслідуванню падіння літака малайзійських авіаліній рейсу МН17 з 298 пасажирами на борту, незважаючи на наказ Президента України створити 40-кілометрову зону припинення вогню навколо місця катастрофи, що знаходиться під контролем озброєних груп. Спорадичні факти відкриття вогню унеможливили нормальну роботу міжнародних слідчих. Останні були змушені припинити свою роботу 6 серпня.

9. Окрім ведення бойових дій, озброєні групи продовжували практику вбивств, викрадень, фізичних і психологічних катувань, інших форм нелюдського поводження, а також інших серйозних порушень прав людини та норм міжнародного гуманітарного права. Наразі точно невідомо, скільки людей знаходяться у полоні. На 17 серпня називають приблизну цифру у 468 осіб: деякі були звільнені українськими військовими, коли останні відновлювали контроль над територією, деяких відпускали за результатами переговорів, у тому числі шляхом обміну, за викуп чи іншими способами.

10. ММПЛУ також отримувала інформацію про порушення прав людини, вчинені територіальними батальйонами Міністерства оборони чи спеціальними батальйонами Міністерства внутрішніх справ. Серед таких порушень довільне затримання, викрадення та катування.⁷ Заяви щодо скоєння згаданими добровольчими батальйонами таких діянь мають бути розслідувані, а виконавці мають бути притягнуті до відповідальності. Також, відповідні міністерства повинні ретельніше контролювати добровольчі батальйони, зокрема роз'яснювати їм норми міжнародного гуманітарного права.

11. Усі мають пам'ятати, що всі зусилля будуть докладені для того, щоб «кожен, хто вчиняє серйозні порушення міжнародного права, зокрема воєнні злочини, був притягнутий до відповідальності незалежно від його статусу».⁸

12. Українські сили розширили операції з арешту осіб, що підозрюються у диверсійній чи терористичній діяльності, у східних та інших регіонах України. Станом на 16 серпня 2014 р. СБУ та міліція затримали більше 1,000 з Донбасу у зв'язку із «беззаперечними доказами їх участі у терористичній діяльності».⁹ Процесуальні права цих осіб не завжди дотримуються, також є інформація про нелюдське поводження з ними під час арешту та тримання під вартою.

13. 12-15 серпня Верховна Рада України ухвалила три закони, що значно розширюють повноваження правоохоронних органів у тому, що стосується проведення операції із забезпечення безпеки. Серед іншого, це закони, які розширюють права прокуратури та збільшують період досудового утримання підозрюваних, що, як здається, конфліктує зі

⁷ Інформація надана ММПЛУ українською правозахисною організацією 30 липня 2014 р.

⁸ Заява Верховного комісара ООН з прав людини, 28 липня 2014 р.

⁹ Заява полковника Андрія Лисенка, речника Інформаційно-аналітичного центру Ради безпеки і оборони України, в Українському кризовому медіа-центрі, 3 серпня 2014 р.

стандартами міжнародного права прав людини, а також обмежують право на справедливий суд та презумпцію невинуватості. Визнаючи, що заходи безпеки можуть потребувати прийняття особливих норм, що обмежують певні гарантії, вони, тим не менш, завжди мають відповідати нормам, стандартам і процедурам, передбаченим міжнародним правом.¹⁰

14. Новий раунд мирних переговорів, ініційований Президентом України, був проведений у Мінську 31 липня за участі представників України, Російської Федерації та озброєних груп та під егідою Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Видається, що було досягнуто домовленості щодо забезпечення безпечного доступу міжнародних експертів до місця падіння літака Малайзійських авіаліній, а також щодо звільнення «достатньої кількості» осіб, свободу яких було обмежено. Останній пункт був ключовою передумовою припинення вогню.¹¹ Деякі затримані пізніше дійсно були звільнені, проте неясно, чи це звільнення було результатом саме мінських переговорів.

15. Відновлюючи контроль над територіями, що раніше були захоплені озброєними групами, уряд повинен забезпечити розслідування усіх заяв про можливі зловживання правами людини та їх порушення озброєними групами відповідно до норм і стандартів міжнародного права прав людини. Особлива увага має приділятися забезпеченню того, що люди, які мешкали на території, контрольованій озброєними групами, не стають жертвами неправдивих звинувачень у пособництві. Розслідування таких звинувачень має проходити відповідно до процесуальних норм, без репресалій. Військові прокурори та СБУ уже розслідували понад 1,500 справ щодо різних правопорушень, скоєних місцевими представниками влади та мешканцями сходу, а також розглянуло справи понад 150 людей.¹² Міністр внутрішніх справ відкрив 86 кримінальних проваджень у Слов'янську за звинуваченнями у викраденнях та насильницьких зникненнях.¹³ Об'єктом особливої уваги став особовий склад міліції Донецької та Луганської області. 80% її особового складу – а це близько 20,000 осіб – мають пройти процедуру «рекваліфікації» для доведення того, що вони не були причетні до жодних злочинів у той час, коли регіон знаходився під контролем озброєних груп. Решта – 20% – були звільнені через неправомірну поведінку або неявку на службу.¹⁴ Була інформація, що всі міліціонери пройшли перевірку на детекторі брехні задля з'ясування їх безпосереднього зв'язку з озброєними групами.¹⁵ Мешканці регіонів, які повернулись під контроль легітимної влади, висловлюють побоювання щодо репресалій, невпевненість, що їх власні справи будуть розслідувані, а також страх, що безкарність буде продовжуватись без жодних наслідків.

16. До 3 серпня Уряд України заявляв про відновлення контролю над 65 містами і селами східної України, які контролювались бойовиками. Близько 20,000 мешканців, які покинули території збройних дій, тепер повернулись до Слов'янська.¹⁶ Урядові підрозділи і волонтерські групи почали роботи з відновлення основних послуг і

¹⁰ Доповідь Робочої групи з питань довільних затримань, E/CN.4/2004/3.

¹¹ Іншими двома елементами є урядовий контроль кордонів та роззброєння озброєних груп, як ще раніше наголосив Президент України. Після переговорів у Мінську ОБСЄ заявила, що інші елементи були частиною моніторингового та верифікаційного механізму, що підтримується ОБСЄ, які мали вступити в силу одночасно з припиненням вогню та ефективним контролем та верифікацією кордону між Україною та Російською Федерацією. На сьогодні озброєні продовжують контролювати близько 100 км україно-російського кордону.

¹² Відповідно до інформації, наданої Генеральним прокурором України 2 серпня.

¹³ За інформацією, наданою ММПЛУ 30-31 липня 2014 р.

¹⁴ За інформацією МВС України, наданою ММПЛУ.

¹⁵ За інформацією, наданою ММПЛУ 30-31 липня 2014 р.

¹⁶ Відповідно до УВКБ ООН, з початку липня.

комунікацій: розгрібання завалів, знешкодження нерозірваних боєприпасів і відбудови районів, спустошених місяцями воєнних дій. Наприкінці липня в.о. мера Слов'янська доповів ММППУ, що місто вже не потребує гуманітарної допомоги, бо постачання електрики, газу і води було вже на 95% відновлено. Мешканці знову отримують пенсії та інші соціальні виплати, які не перераховувалися їм упродовж травня-червня, коли місто контролювалось озброєними групами.

17. Тривале насилля озброєних груп та операція із забезпечення безпеки, що проводиться Урядом України, залишають глибокі психологічні рани в українців, що проживають у відповідному регіоні. Багато місцевих жителів, особливо діти, уражені атмосферою страху, залякування та безкінечних боїв, можуть потребувати кваліфікованої допомоги для лікування травм та відновлення нормального ритму життя. Багато інших осіб, таких як жертви катувань, а також люди, що утримувались у полоні, особливо протягом довгого періоду часу, також потребуватимуть допомоги для повернення до звичного життя. Задля забезпечення притягнення до відповідальності та припинення безкарності усі такі порушення прав людини мають розслідуватись, їх виконавці мають бути притягнуті до відповідальності, а жертвам повинні бути забезпечені захист та компенсації. Лише в такому випадку дієвий національний діалог і примирення будуть можливими.

18. Наслідки чотиримісячних збройних дій не обмежуються Донбасом. Враховуючи зростаючу кількість внутрішньо переміщених осіб, які полишають зону конфлікту,¹⁷ інші регіони України також потерпають від конфлікту на Сході. Очікується, що часткова мобілізація, оголошена Верховною Радою 23 липня, торкнеться 50,000 чоловіків і жінок віком 18-60 років, у тому числі внутрішньо переміщених осіб. Це викликало протести, особливо серед родичів тих, кого призивають до армії, а також у соціальних мережах.

19. В Україні зросла кількість жорстоких інцидентів, направлених на місцевих державних службовців. Наприклад, мер Кременчука (Полтавська область) був застрелений, а будинок мера Львова був обстріляний; обидва інциденти сталися упродовж 24 годин, 25 і 26 липня. Повідомлення про закладення вибухівки у великих містах за останній місяць почастишали. У відповідь на це були збільшені правоохоронні засоби та приведені у стан найвищої готовності служби з питань надзвичайних ситуацій.

20. Українці також стикнулись із сильними економічними труднощами через фінансові наслідки операції із забезпечення безпеки, яка триває вже п'ять місяців на сході. 31 липня Верховна Рада затвердила зміни до Державного бюджету, виділивши додаткові 9 мільярдів грн. (близько 607 млн. дол. США) на проведення операції із забезпечення безпеки та 2 мільярди грн. (близько 140 млн. дол. США) для відбудови та відродження східних регіонів.

21. Розслідування злочинів, пов'язаних із Майданом, що були вчинені протягом листопада 2013 р. – лютого 2014 р., досі триває; було відкрито 445 справ щодо протиправних дій проти демонстрантів, серед яких 114 справ щодо незаконних дій міліції чи інших правоохоронних органів розслідується.¹⁸ Також розслідуються порушення, пов'язані з насиллям в Одесі 2 травня. Має бути забезпечена неупередженість цих процесів задля розвіяння будь-яких сумнівів і протиріч щодо цих розслідувань.

22. В Автономній Республіці Крим продовжується залякування та дискримінація українців, кримських татар і інших меншин. Не було зроблено серйозних спроб розслідувати звинувачення у порушеннях прав людини, скоєних так званою кримською

¹⁷ За даними Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 14 серпня кількість вимушених переселенців в Україні сягнула 155,800 осіб, 139,621 з них походять зі сходу країни.

¹⁸ За період з листопада 2013 р. до 1 серпня 2014 р., за даними Генерального прокурора.

самообороною після березневого «референдуму». Тим не менш, кількість скарг щодо дій представників самооборони росте. За даними Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБООН), кількість внутрішньо переміщених осіб із Криму тепер сягає 16,000 осіб. Факт того, що потік цих осіб не припиняється, можна пояснити зростання кількості обмежень прав людини, які особливо впливають саме на представників меншин. У більш широкому сенсі велику кількість внутрішніх переселенців на сьогодні також можна пояснити напруженою ситуацією у плані безпеки, до якої додаються і збройні дії на сході України.

23. Перетворення України на повністю демократичне суспільство, в якому немає місця корупції, було однією з ключових вимог протестувальників Майдану та громадських активістів, які з того часу лобюють реформи. Тим не менш, багато хто з представників громадського сектору вважає, що Уряд не практично не сприймає приватні ініціативи та рекомендації.

24. У рамках свого європейського курсу і необхідних реформ, а також задля врегулювання низки питань, що піднімаються у цій і попередніх доповідях Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ), Уряд України повинен розробити багаторічний план дій з забезпечення прав людини. УВКПЛ повторно наголошує на своїй готовності співпрацювати з Урядом з цього питання у тісному співробітництві з міжнародною спільнотою, регіональними організаціями та Представництвом ООН в Україні.

II. ПРАВА НА ЖИТТЯ, СВОБОДУ, БЕЗПЕКУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ

A. Людські жертви

25. Інтенсифікація бойових дій, включаючи використання важкої зброї (артилерії, танків, ракет і снарядів) на сході України продовжує спричиняти значну кількість жертв як серед цивільних осіб, так і серед української армії та озброєних груп. Під час звітного періоду лінії вогню перемістились до передмість Донецька і Луганська, а низка інших населених пунктів, як-от Авдіївка, Дебальцеве, Горлівка, Сніжне, Степанівка і Ясинувата Донецької області, а також Первомайськ Луганської області, перетворились на місця бойових дій.

26. Надходять численні свідчення недотримання принципу розрізнення при використанні різних видів зброї, зокрема артилерії, мінометів і реактивних систем залпового вогню, у густонаселених районах і біля них. Українська влада запевняє, що Збройні Сили України ніколи не обстрілюють населені райони. Представники влади вважають, що всі випадки, які говорять про протилежне, є результатом діянь озброєних груп. Проте у тих містах і приміських районах, які контролювалися озброєними групами і постійно атакувалися українськими військами, відповідальність за принаймні частину людських жертв і збитків цивільним об'єктам лежить на українській армії. З іншого боку, озброєні групи розташовують свою зброю у густонаселених районах чи біля них і ведуть напади саме з цих зон. Така поведінка озброєних груп кваліфікується як порушення міжнародного гуманітарного права. Тим не менш, ці дії озброєних груп не звільняють українські військові сили від необхідності виконання своїх міжнародно-правових зобов'язань, серед яких – дотримання принципів розрізнення, пропорційності та вживання запобіжних заходів при нападі.

27. У результаті загострення протистояння зросла і кількість людських жертв – більш

ніж у два рази у порівнянні з останньою доповіддю. Навіть найбільш прискіпливий підрахунок, проведений ММПЛУ та Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) на основі доступної інформації, свідчить про те, що принаймні 1,200 людей було вбито і 3,250 поранено на східній Україні у період між 16 липня і 17 серпня. У середньому, щодня 36 осіб убивали і 98 ранили.

28. Загалом, станом на 17 серпня як мінімум 2,220 людей (з яких щонайменше 23 – діти) було вбито і як мінімум 5,956 (з яких щонайменше 38 – діти) поранено під час протистоянь на Сході. Ці цифри включають цивільних осіб, особовий склад українських збройних сил і деяких членів озброєних груп (щодо них немає окремої кількості жертв). Ця загальна цифра не включає 289 загиблих пасажирів малайзійського авіалайнера рейсу МН-17, збитого 17 липня.

29. Відповідно до інформації Ради національної безпеки і оборони (РНБО), втрати серед українських військових станом на 17 серпня становлять 618 убитих і 2,302 поранених. Згідно з доповідями медичних установ втрати серед цивільних осіб і озброєних груп складають щонайменше 949 убитих і 1,727 поранених у Донецькій області і щонайменше 653 убитих і 1,927 поранених у Луганській.

30. Реальний показник кількості жертв, спричинених бойовими діями на сході України, певно, значно вищий. Інформація щодо жертв у зонах, контрольованих озброєними групами, не надавалася з двох основних причин. По-перше, хоча багато лікарень продовжують працювати, люди намагаються уникати звернень по кваліфіковану медичну допомогу з міркувань безпеки. По-друге, багатьох убитих ховали без попередньої передачі тіла до моргу чи на судову експертизу. До того ж часто були збої в комунікації. Також є інформація, що тіла деяких убитих членів озброєних груп передають на територію Російської Федерації.

31. Більше того, виявляються великі розбіжності у показниках, які надають різні представники місцевої влади. Наприклад, за показниками лікарень і моргів у Луганській області станом на 5 серпня загинуло щонайменше 439 осіб. У той же час в.о. Луганської обласної державної адміністрації у своєму інтерв'ю від 6 серпня заявила про «півтори тисячі убитих цивільних осіб Луганської області» з середини квітня.¹⁹

32. Медичні установи, що знаходяться у зонах, контрольованих бойовиками озброєними групами, у своїх звітах не розмежовують цивільні і військові людські жертви. У звітах прослідковується гендерний дисбаланс (станом на 11 серпня жінки становили 11% убитих і 13% поранених в Донецькій області),²⁰ який вказує на те, що чоловіки, які складають основну частину озброєних груп, складають також і основну частину людських жертв. З іншого боку, жінки становлять значну кількість внутрішньо переміщених осіб, які покидають місця збройних дій.

33. Основні втрати і руйнування досі припадають на Донецьк та Луганськ. Тим не менш, низка інших населених пунктів також сильно постраждала від бойових дій. Наприклад, за період з 27 липня до 10 серпня у Горлівці було вбито 52 людини, у тому числі 9 дітей, і поранено 170.²¹ За інформацією людей, які покинули Первомайськ, з 22 липня у місті було вбито 200 людей і поранено 400. Їх ховали у внутрішніх дворах будинків.²²

¹⁹ ММПЛУ безуспішно намагалась з'ясувати дані, які використовувались для виведення цієї цифри.

²⁰ Статистичні дані з Луганської області недоступні.

²¹ За інформацією Департаменту з питань охорони здоров'я міської ради.

²² За інформацією, наданою в інтерв'ю, узятому Спеціальною моніторинговою місією (СММ) ОБСЄ 11 серпня.

В. Евакуація цивільних осіб

34. Починаючи з 29 липня, українська сторона створила спеціальні «коридори», аби цивільні мешканці Донецька, Горлівки (Донецька область) і Луганська, де відбувалися запеклі бої, могли залишити ці місця.

35. Точна кількість людей, які скористалися коридорами, невідома. Відповідно до даних Луганської обласної адміністрації, упродовж одного тижня 4-10 серпня більше ніж 4,000 осіб залишили Луганськ за допомогою цього коридору. До 13 серпня це зробили 7,000 осіб. Залізничні поїзди також періодично курсували з Донецька, даючи тим самим бажаним змогу залишити місто. За приблизними підрахунками близько половини населення Донецька і Луганська залишила ці міста. Відповідно, у містах лишається близько 500,000 (Донецьк) і 250,000 (Луганськ) осіб.

36. Евакуація дітей, що перебувають в інтернатах, розпочалася запізно і не була належним чином скоординована, оскільки проводилася кількома міністерствами. За звітний період було вжито додаткових заходів, щоб евакуювати 138 дітей і 26 молодих осіб, які перебували в закладах інтернатного типу у зоні бойових дій. Також, були евакуйовано 128 будинків сімейного типу. Станом на 15 серпня, за повідомленнями речника РНБО у закладах інтернатного типу в зоні операції із забезпечення безпеки залишалось 119 дітей..

37. Як зазначалось у попередній доповіді, стверджується, що озброєні групи перешкоджали евакуації дітей із інтернатів до інших регіонів України. 13 серпня вісім дітей (віком від 8 місяців до 2 років) з луганського притулку, яких вивезли до Російської Федерації 8 серпня 2014 р. прибічники «Луганської народної республіки» (ЛНР), були безпечно повернуті в Україну завдяки зусиллям українського та російського омбудсменів, МЗС України та Генерального консульства України у Ростові-на-Дону.

38. Евакуації мешканців будинків престарілих і установ для людей із інвалідність не було надано адекватної уваги, і наразі невідомо, скільки утриманців таких інституцій лишаються у місцях бойових дій. 13 серпня 400 людей старшого віку було евакуйовано з будинку ветеранів Кіровського району Донецька, а 417 пацієнтів психіатричної клініки – із м. Торез. 13 серпня з'явилась інформація, що ситуація з 200 пацієнтів Горлівської психічної лікарні була критичною через нестачу електрики, води, їжі та медикаментів. Багато пацієнтів надійшли із Семенівської психіатричної лікарні біля Слов'янська, що була повністю зруйнована. У регіоні лишилося багато літніх людей, чий сім'ї покинули зону конфлікту, тим самим збільшуючи їхню вразливість.

39. В'язні, що утримуються у місцях позбавлення волі на східній Україні, складають ще одну групу ризику. 29 липня 272 ув'язнені із жіночої тюрми міста Червонопартизанськ Луганської області були евакуйовані до інших в'язниць регіону через безпосередню близькість боїв. У ніч з 10 на 11 серпня у виправну колонію № 124, що знаходиться на околицях Донецька, влучив артилерійський снаряд. У результаті інциденту загинув один ув'язнений, п'ять ув'язнених і два охоронці дістали поранення.

С. Довільне або незаконне затримання²³ чи викрадення

Затримання Збройними Силами України та міліцією

40. У ході операції із забезпечення безпеки, яка наразі триває, українські війська відновлюють контроль над більшістю територій Донецької і Луганської областей, що були раніше захоплені озброєними групами. Низка людей, які підозрюються у співпраці з

²³ Робоча група ООН з питань довільного затримання вважає затриманням будь-яку форму позбавлення свободи.

озброєними групами чи членстві у них, були затримані СБУ, територіальними батальйонами Міністерства оборони чи спеціальними батальйонами Міністерства внутрішніх справ. За даними МВС України, з середини квітня до 16 серпня на території Донбасу міліцією і СБУ були затримані більше 1,000 «бойовиків і осіб, що ведуть диверсійну діяльність». Затриманим найчастіше інкримінується порушення територіальної цілісності України (ст. 110 Кримінального кодексу) чи участь у тероризмі (ст. 258 Кримінального кодексу).

41. Справи, за ходом розвитку яких спостерігала ММПЛУ, показують, що під час проведення деяких арештів, зокрема у випадку затримання добровольчими батальйонами, могли мати місце порушення кримінально-процесуального права. Людей затримують без пояснень, наприклад, коли вони залишають зону бойових дій і операції із забезпечення безпеки, і допитують без передачі правоохоронним органам. Презумпція невинуватості та права на особисте життя таких затриманих порушується, коли процес їх затримання фільмується і оприлюднюється через мережу Інтернет і на телебаченні. Родичів затриманих часто не повідомляли про факт затримання, а правова допомога, як правило, не була доступна.

42. Згідно з Кримінальним кодексом, незаконне затримання є злочином і, відповідно, особа, яку незаконно затримали, має бути одразу звільнена. Як видається, цього не сталося у випадку тих арештів, моніторингом яких займалась ММПЛУ: у тих небагатьох справах, які, як здається, стосувались довільного затримання, і які були віднесені до відання суду, звільнення були рідкісним випадком.

43. 8 липня 2014 р. бійці батальйону «Айдар», що знаходиться під командуванням МВС України, затримали заступника голови міської адміністрації м. Щастя. За інформацією його родичів, його звинувачували у «сепаратизмі». Затриманий був звільнений 29 липня. Проте ММПЛУ не має інформації про кримінальне провадження, відкрите проти нього чи людей, причетних до його затримання. 5 серпня голова міської міліції Маріуполя був затриманий лідером Радикальної партії України Олегом Ляшком (депутатом Верховної Ради України) і бійцями батальйону «Шахтарськ», що знаходиться під командуванням МВС України. Ляшко виклав відео затримання на ресурсі з вільним доступом, звинувачуючи затриманого у «співпраці з сепаратистами». Тим не менш, затриманого звільнили у день затримання, а ММПЛУ не має жодної інформації щодо розслідування обставин затримання. 7 серпня голова Луганської міської адміністрації був затриманий на пропускному пункті міста Щастя батальйоном «Айдар». 12 серпня глава Луганського обласного відділення МВС назвав ці дії незаконними. За його словами, затриманий, чие місцезнаходження було невідоме з моменту затримання, тепер знаходиться у «безпечному місці», охороняється міліцією і вважається «жертвою злочину».²⁴ Усі подібні випадки, так само як і інші можливі порушення прав людини, потребують швидкого з'ясування обставин і розслідування задля притягнення виконавців до відповідальності і досягнення справедливості для постраждалих.

44. ММПЛУ продовжує отримувати доповіді щодо випадків викрадень насильницьких зникнень, які проводяться українськими силами у зонах, що контролюються Урядом. У одному з таких випадків 15 серпня ММПЛУ була повідомлена, що один відео-блогер був звільнений у процесі обміну більш як 26 затриманих між ЗСУ та озброєними групами. Блогер був затриманий українськими бійцями 10 травня біля Слов'янська і зник аж до 10 серпня, коли його було знайдено у місці утримання. У червні у результаті втручання ММПЛУ влада відкрила провадження за фактом можливого вбивства.

45. Деякі особи, що спочатку затримувалися озброєними групами, пізніше затримувались українськими правоохоронними органами, щодо частини Донецької і

²⁴ Як він повідомив Спеціальній моніторинговій місії ОБСЄ.

Луганської області переходили від озброєних груп під контроль урядових сил. Наприклад, ММПЛУ провела інтерв'ю з батьком чоловіка зі Слов'янського району. Батько стверджував, що близько 30 червня його син був затриманий озброєними групами за те, що був у нетверезому стані, а потім був направлений копати окопи біля пункту блок поста за 2,5 км від їхнього будинку. Він рив окопи чотири дні, після чого йому дозволили повернутися додому. 24 липня чоловік був затриманий ЗСУ. Він отримав звинувачення у сепаратизмі та співпраці з бойовиками, незважаючи на те, що він до цього був затриманий і направлений на примусові роботи. Його арешт і затримання були пізніше затверджені рішенням суду.

46. Деякі особи утримувалися українськими військовими до 14 днів, ставали об'єктом нелюдського поводження і звільнялись лише після підписання заяви, що у них немає жодних претензій до тих, хто їх затримав.²⁵ За інформацією української правозахисної організації, багато подібних інцидентів пов'язані саме з батальйоном «Айдар». Організація повідомила ММПЛУ про затримання батальйоном одного з лідерів озброєних груп на прізвище «Батько», який, як кажуть, був закатований до смерті. ММПЛУ була також повідомлена про затримання і катування члена батальйону «Айдар», який начебто намагався запобігти катуванням «Батька», і який був вимушений залишити «Айдар» задля порятунку власного життя. Деякі з членів озброєних груп, які були обміняні на українських військовослужбовців, стверджують, що під час затримання їх били, тримали у підвалі, позбавляли їжі та медичної допомоги.

47. Неля Штепа, колишня мер Слов'янська, про яку згадувалось у минулій доповіді,²⁶ продовжує знаходитись під вартою. Вона була затримана 11 липня і тримається у Харківському слідчому ізоляторі без права бути звільненою під заставу протягом 60 днів за рішенням суду,²⁷ незважаючи на можливі численні порушення її прав від час процесу.²⁸ ММПЛУ володіє інформацією про інші подібні ситуації і занепокоєна випадками затримання, які видаються політично мотивованими чи як спосіб репресалій.

48. ММПЛУ також помічає, що деякі судді толерують процесуальні формальності у справах арешту та затримання індивідів, які підозрюються в «антиукраїнській» діяльності. У одному зі східних регіонів України, наприклад, керівники правоохоронних органів стверджували, що активісти, які виступають за єдність України, за Майдан, вважаються «героями», і що українські патріоти отримали «імунітет» від арештів і розслідувань. 12 серпня у Львівській області ДАІ затримала сімох членів «Правого сектора» (проукраїнської організації), які їхали із зони операції із забезпечення безпеки до Закарпатської області і перевозили значну кількість гвинтівок, патронів і вибухових речовин. І хоча було відкрите кримінальне провадження щодо незаконного володіння зброєю, підозрювані були звільнені пізніше того ж дня.

Затримання озброєними групами

49. Існують різні оцінки щодо того, скільки людей було затримано озброєними

²⁵ За інформацією правозахисних організацій, наданою на круглому столі у середині серпня.

²⁶ Див. четверту щомісячну доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні, пункт 44.

²⁷ Н. Штепі пред'явлені звинувачення у порушенні ч. 3 ст. 110 Кримінального кодексу «посягання на територіальну цілісність і недоторканість України, що призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків». Якщо Штепа буде визнана винною, їй загрожує від 10 до 15 років позбавлення волі.

²⁸ Н. Штепу спочатку близько 3 місяців тримали озброєні групи, звинувачуючи у співпраці із «Правим сектором». Вона змогла вийти на волю лише після того, як озброєні групи покинули Слов'янськ, так як українські сили відновили контроль над містом 5 липня. Штепа розповіла ММПЛУ, що під час затримання озброєні групи били її і погрожували вбити її чоловіка, якщо вона не погодиться виступити на заході із святкування 9 травня із підтримкою «референдуму». Вона також сказала, що її затримання СБУ було «дуже жорстоким» із сильним побиттям.

групами, проте цифри сходяться у приблизному об'ємі і засвідчують тенденцію постійного збільшення випадків затримання і звільнення. За інформацією радника Міністра внутрішніх справ, станом на середину серпня озброєними групами було викрадено чи затримано 1,026 осіб, місцезнаходження 468 із них досі невідоме. Жертвами озброєних груп є люди з абсолютно різних сфер і спеціальностей: міліціонери, представники влади, приватні охоронці, працівники сфери безпеки; журналісти; судді, адвокати і прокурори; працівники місцевих органів влади, міських і обласних рад; політики і правозахисники; волонтери, які допомагали із гуманітарними питаннями; а також багато осіб, які не пов'язані із воюючими сторонами і жодним чином не залучені у громадську активність. ММПЛУ слідувала за ходом розвитку справ 510 людей, викрадених чи затриманих озброєними групами з середини квітня. 200 із них були звільнені, 9 померли (деякі – з явними ознаками катувань), 301 усе ще утримуються бойовиками, з них 293 чоловіка і 8 жінок.

50. Переговори щодо обміну затриманими із озброєними групами часто передбачають, що їх міняють на українських військових, захоплених у полон. 14 серпня українське командування доповіло, що 13 українських військовослужбовців були звільнені із полону озброєних груп. Кількість членів озброєних груп, яких відпустили за це, невідома. 15 серпня Президент України зустрівся з 25 людьми, звільненими з полону озброєних груп. За інформацією одного зі звільнених, під час обміну 26 українців було звільнено в обмін на 27 членів озброєних груп. 17 серпня Харківська обласна державна адміністрація оголосила про звільнення п'яти українських військовослужбовців.

51. За інформацією радника Міністра внутрішніх справ щодо звільнення затриманих і заручників, який сам знаходився 88 днів у полоні озброєних груп, українські військові (які складають 10-15% усіх затриманих бойовиками озброєними групами)²⁹ утримуються окремо від цивільних осіб, часто у нормальних умовах і з ними поведуть відповідно до «законів війни» й «офіцерської честі». За словами радника, інші затримані найчастіше утримуються у підвалах у жахливих умовах. Їх звільнення майже повністю залежить від зусиль родичів, громадських активістів і міжнародних організацій.

52. Прикладами затримання озброєними групами є затримання міліціонера і його батька, міліціонера у відставці, що сталося у Донецьку 19 липня. Формальним приводом було те, що міліціонер не склав присягу на вірність озброєним групам. Станом на 11 серпня їхнє місцезнаходження невідоме. 21 липня 29 співробітників компанії «Спецелектробуд» були викрадені бойовиками із Донецька на шляху до Росії, як кажуть – «за зраду Батьківщини», їх змусили вступити до лав озброєних груп. За словами одного зі звільнених затриманих, на 6 осіб, які не захотіли приставати на згадану пропозицію, здійснювався психологічний тиск, у тому числі погрози вбивства. Усі затримані були звільнені наступного дня. 31 липня з'явилась інформація про те, що два волонтери з Києва, які доставляли гуманітарну допомогу в зону операції із забезпечення безпеки, зникли у Донецькій області. Пізніше ММПЛУ дізналася, що озброєні люди, які викрали волонтерів, думали, що останні надають підтримку українській армії, допомагаючи скеровувати авіаудари із землі. 1 серпня озброєні люди викрали мешканця похилого віку у Луганську. За словами його сина, викрадачі його батька хотіли насправді вийти на його брата, який очолює громадську організацію «Молодь України». Здійснюючи обшук квартири, члени озброєних груп певно знайшли фото затриманого у вишиванці і звинуватили його у тому, що він – «співучасник київської хунти і терорист». 9 серпня донецький журналіст, який працює на ngo.donetsk.ua, що зараз базується у Києві, дізнався, що його батьки були затримані «до подальшого з'ясування обставин». Українська військова Надія

²⁹ Підраховано ММПЛУ на основі статистичних даних щодо людей, викрадених або затриманих озброєними групами станом на 18 липня і 6 серпня, наданих ММПЛУ Міністерством внутрішніх справ України.

Савченко, захоплена в Луганській області, продовжує лишатися у слідчому ізоляторі в Російській Федерації.

53. За словами колишніх затриманих, озброєні групи застосовують тортури до більшості тих, кого утримують. 28 липня ММПЛУ дізналася, що 17 червня сторож комунального підприємства у Дружківці, Донецька область, був затриманий представниками озброєної групи. Вони одягнули пакети на його голову та побили. Чоловік лишився під їх контролем близько 4-х днів; увесь цей час він був об'єктом нелюдського поводження, його змушували зізнатися у прихильності до «Правого сектора». Наприкінці липня два хірурги Інституту невідкладної та відновлювальної хірургії були затримані озброєною групою. Їх залякували, у тому числі можливим розстрілом. 15 серпня український військовий, звільнений із полону озброєних груп, розповів, що провів 17 днів у підвалі, і щодня до нього застосовували катування.

54. Незважаючи на те, що бойові дії і операція із забезпечення безпеки тривають, у зонах, де українська влада відновила контроль, має терміново розпочатись розслідування повідомлень про порушення міжнародного права озброєними групами та українськими військами. Будь-яке затягування у цьому питанні може спричинити втрату основних доказів. Важливе повноцінне примирення громади неможливе без досягнення справедливості для жертв, викорінення безкарності та притягнення винних у злочинах до відповідальності.

ІІІ. СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ, СВОБОДА ЗІБРАНЬ, СВОБОДА РЕЛІГІЇ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ

А. Свобода вираження поглядів

55. ЗМІ, у тому числі соціальні мережі, мають потенціал як для підтримки мирного врегулювання, так і можливість розпалювати ворожнечу. Таким чином, неупереджене, об'єктивне, збалансоване звітування про події є дуже важливим у ситуації конфлікту. Журналістам повинен надаватися той самий захист, який міжнародне гуманітарне право надає цивільним особам. Напади на журналістів через їхню професійну діяльність заборонені.

Фізична безпека журналістів та інших медіа працівників

56. Викрадення, погрози, переслідування та залякування іноземних і українських журналістів озброєними групами на східній Україні не припиняється. Наприклад, 19 липня 10 іноземних журналістів, які намагалися зробити репортаж про трагедію із літаком МН17, були затримані озброєними групами у Донецьку. Усі були звільнені після допиту кілька годин потому. 22 липня журналіст-фрілансер і польовий продюсер CNN був викрадений із донецького готелю «Донбас Палас» і звинувачений у шпигунстві на користь України. Після жорстокого побиття його випустили 26 липня. 31 липня двоє українських журналістів-фрілансерів були затримані озброєними групами в Луганській області, а 2 серпня був викрадений оператор каналу НТН із Донецька. Місцезнаходження всіх трьох лишається невідомим.

57. 31 липня неурядова організація «Інститут масової інформації» (ІМІ), яка займається моніторингом порушень прав журналістів в Україні, опублікувала³⁰ огляд свого

³⁰ Дослідження, оприлюднене 31 липня, серед іншого включало справи журналіста «Волинь пост» (був у заручниках з 26 квітня до 18 травня), фріланс-фотографа (22-25 квітня), журналістів «Громадського ТБ» (30

дослідження випадків 51 журналіста, які були викрадені і тримались у заручниках озброєними групами у Донецькій і Луганській області з квітня до кінця липня. У дослідженні приводяться приклади викрадених журналістів, які проти своєї волі були змушені давати неправдиві свідчення російським ЗМІ, зокрема телеканалу «LifeNews». Ситуація виглядає так, що співпраця з російськими або проросійськими ЗМІ була інколи передумовою для припинення чи послаблення нелюдського поводження, а у деяких випадках – звільнення.

Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів

58. 21 липня так званий «міністр оборони» самопроголошеної «Донецької народної республіки» (ДНР) Ігор Стрелков оголосив, що журналістам, операторам і фотографам заборонено проводити фото, відео чи аудіозйомку чи бути присутніми у зоні бойових дій чи у безпосередній близькості до воєнних об'єктів. Кілька журналістів після цього стали об'єктом переслідування, і факт наявності чи відсутності у них акредитації у «ДНР» ролі не грав. Наприклад, фрілансер та польовий продюсер (фіксер) для співробітників зарубіжних ЗМІ розповіла ММПЛУ, що 31 липня члени озброєних груп зупинили її та її команду у Шахтарську (Донецька область), погрожували їм рушницями та конфіскували відеокамеру.

59. З'явилась інформація, що 15 серпня у Краснодарі, Луганська область, представники так званої «Армії Південного Сходу» заборонили фото- та відеозйомку у публічних місцях міста під загрозою розслідування власним так званим воєнним трибуналом.

Арешти і затримання журналістів українськими військовими

60. 18 липня центральний районний суд Миколаєва приговорив редактора місцевого веб-сайту «Набат»³¹ до чотирьох років ув'язнення із дворічним періодом звільнення на поруки за оприлюднення неправдивої інформації про операцію із забезпечення безпеки та розповсюдження антиукраїнської інформації, яка була кваліфікована як посягання на територіальну цілісність і неподільність України відповідно до п. 1 ст. 110 Кримінального кодексу.

61. У ніч 22 липня журналіст-фрілансер російського телеканалу «Росія сьогодні»³² був затриманий СБУ біля донецького аеропорту, де йшли запеклі бої. За словами журналіста, його тримали три доби, і його українського колегу били. Потім його відвезли до польського кордону і «викинули» з попередженням, що йому на три роки заборонений в'їзд на територію України; український журналіст був звільнений 24 липня.

62. 1 серпня журналістка (громадянка США і Російської Федерації), що працювала на «Росія сьогодні», була затримана СБУ у Ракошино, Закарпатська область, для допиту. Її звільнили за три години і начебто зобов'язали покинути територію України до 4 серпня.

63. 1 серпня зникло троє журналістів (із сербського щотижневика «Пекат», українського телеканалу «112» і журналіст-фрілансер із Луганської області). За п'ять днів усі троє були знайдені місцевими мешканцями у Дніпродзержинську. За словами журналістів, їх затримав місцевий батальйон територіальної оборони «Кривбас» на

червня-2 липня) і фріланс-журналіста і польового продюсера (22-26 липня). ММПЛУ згадувала ці інциденти у попередніх доповідях.

³¹ Сайт «Набат» є про-федералістським.

³² Журналіст «Росія сьогодні» уже раніше затримувався СБУ 30 травня за несанкціоновану відео зйомку секретних військових об'єктів, але був пізніше звільнений. 24 липня з'явилась інформація про те, що враховуючи скарги у Великобританії щодо медійного висвітлення новин про катастрофу малайзійського боїнга телеканалом «Росія сьогодні», британська організація, яка займається стандартами трансляцій, може накладати санкції на згаданий телеканал. Кілька працівників «Росія сьогодні» нещодавно звільнились, звинувачуючи свого вже колишнього роботодавця у «тотальному викривленні фактів» катастрофи малайзійського боїнга.

пункті блок-посту Амвросіївка після перетину російсько-українського кордону. Також вони казали, що п'ять днів їх тримали із зав'язаними очима і зв'язаними руками, вони стали об'єктом нелюдського поводження, їм погрожували і змусили зняти одяг, а потім відпустили (вночі) окремо один від одного. Місцеві мешканці відвели журналістів до міліції, де їх свідчення були зафіксовані, а вони самі отримали їжу і одяг.

64. Головний редактор донецької газети «Муніципальна газета» була заарештована 3 серпня СБУ під час виїзду з Донецька до Маріуполя. За повідомленнями, жінка хотіла дістатися Криму, і була звинувачена у підтримці тероризму, оскільки очолює проросійську інформаційну службу в Донецьку. Її затримали із 17-річним сином, який був тоді разом із нею. Обоє забрали до Києва, де сина відпустили. Відповідно до рішення суду, журналістку триматимуть під вартою без права вийти під заставу упродовж 60 днів (до 4 жовтня), доки триває досудове слідство. Апеляція на це рішення розглядатиметься 21 серпня.

65. 5 серпня у Донецькій області зник фотожурналіст Міжнародного інформаційного агентства «РІА Новості». Його колеги вважають, що він був затриманий збройними силами, проте речник Уряду України спростував ці припущення. 11 серпня було відкрито провадження за фактом зникнення.

Регулювання ЗМІ

66. Під час звітнього періоду Уряд України намагався впливати на ЗМІ таким чином, аби цензурувати та контролювати публікації, радіо- і телевізійні, що передають недостовірну, односторонню або упереджену інформацію. Особливо це стосується російських ЗМІ, які транслюють або розповсюджують свої матеріали в Україні.

67. 18 липня СБУ попросила допомоги в Українській Інтернет асоціації щодо обмеження доступу в Україні до 24 інтернет-ресурсів, зареєстрованих за межами України, які розпалювали ненависть, етнічну ворожнечу та містили заклики до порушення територіальної цілісності України (як зазначалося у висновках Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі).³³ 7 серпня Голова Асоціації заявила, що незважаючи на те, що вона підтримує бажання СБУ забезпечити інформаційну безпеку в Україні, вона не блокуватиме веб-сайти без компетентного розслідування та рішення суду по кожній справі.

68. Національна рада з питань телебачення і радіомовлення 7 серпня оприлюднила заяву, якою вимагала телепровайдерів припинити трансляцію російського каналу «РБК-ТВ», оскільки діяльність останнього не відповідає українському законодавству. Рішення засноване на результатах моніторингу, проведеного Радою 25, 29 липня і 1, 4 серпня. Рада вже заборонила щонайменше 12 російських каналів, серед яких «Первый канал», «РТР Планета», «Россия 24», «НТВ-Мир», «ТВ Центр - Международный», «Россия 1», «НТВ», «ТНТ», «Петербург 5», «Звезда», «Рен ТВ» і «Лайф Ньюз».

69. Будь-які обмеження свободи вираження можливі лише в об'ємі, що відповідає вимогам п. 3 ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Запровадження та підтримка ініціатив,³⁴ які розвінчують неправдиві репортажі, освічують людей і пропагують етичні стандарти (особливо під час репортажів щодо

³³ Національна експертна комісія з питань захисту суспільної моралі була створена у 2003 р. Відповідно до свого мандату, вона має право проводити моніторинг діяльності ЗМІ, а також компаній, які організують масові розважальні заходи, щоб пересвідчитися, що вони не популяризують продукти сексуального, еротичного змісту чи не містять елементів насилля та жорстокості. Рішення Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі, прийняті в рамках її компетенції, є обов'язковими для врахування органами центрального і місцевого управління, ЗМІ усіх видів, фізичними і юридичними особами.

³⁴ Наприклад, волонтерська ініціатива «Стоп фейк», запущена 2 березня 2014 р.

конфлікту), є одними зі шляхів уникнення дезінформації та інформації низької якості щодо подій у східних регіонах України без накладення обмежень.

Підбурювання

70. Події на Сході поглибили напругу між людьми з протилежними поглядами. Результатом такої ситуації є використання обурливої чи навіть ненависницької лексики, зокрема у соціальних мережах, у ЗМІ і під час мітингів. Наприклад, публічна демонстрація символів, виразів чи плакатів, що асоціюються з однією чи іншою стороною,³⁵ у тому числі демонстрація українського прапору чи «георгіївської» стрічки,³⁶ в Одесі часто давала поштовх до негативних та жорстоких реакцій.³⁷

71. Особливо хвилює те, що до подібних промов часто вдаються політичні та релігійні лідери, у тому числі у соціальних мережах. У той же час Уряд і громадські активісти намагаються з цим боротися. Наприклад, 6 серпня під час засідання тимчасової наглядової комісії Одеської обласної ради, старший слідчий назвав профедералістських активістів, які збиралися на Куликовому полі, «люмпенами із кримінальним досвідом із маргінальних кіл, іноземцями чи безробітними» «з інтелектуальним рівнем 14-річної дитини». Міністр внутрішніх справ відреагував на таку заяву і були вжиті відповідні дисциплінарні заходи.

72. 5 серпня волонтери і журналісти Закарпатської області відправили листи лідерам усіх церков, представлених у Закарпатті, із описом випадків, коли священники зверталися до прихожан із «неоднозначними заявами та негативом», які можуть спровокувати прояви нетолерантності. Лист мав бути запобіжним заходом і закликав релігійних лідерів упевнитись, що релігійна сфера не політизується, і що священники утримуються від будь-яких подібних заяв.

В. Свобода мирних зібрань

73. Під час звітнього періоду право збиратися мирно реалізовувалося без обмежень у переважній більшості українських регіонів. У Донецькій і Луганській областях збори не могли проводитись чи з міркувань безпеки та через активні бойові дії, чи через обмеження, накладені озброєними групами. Єдиним мирним зібранням на сході був Молитовний марафон,³⁸ проведений у Донецьку. Тим не менш, оскільки Марафон не був санкціонований «ДНР», активісти, що брали у ньому участь, регулярно переслідували, залякували і викрадали озброєними групами

74. Мешканці Сіверодонецька (Луганська область) змогли уперше з березня мирно зібратися лише 1 серпня, після того, як 22 липня українська влада відновила там контроль. На центральній площі міста був проведений патріотичний флеш-моб.

75. Низка мітингів була проведена на західній Україні. Учасники виражали невдоволення місцевими чи районними державними службовцями, висловлювали супротив російським компаніям, підтримували чи засуджували внутрішньо переміщених осіб або мобілізацію

³⁵ Дві сторони називаються в Одесі «за єдність» і «за федералізм» відповідно.

³⁶ «Георгіївські» стрічки асоціюються із про-федералістським рухом.

³⁷ Наприклад, за словами деяких активістів з Одеси, вони хотіли би мати доступ до психологічної допомоги, аби справитися з травмою, отриманою в результаті подій 2 травня. Але вони бояться, що через їхні профедералістські погляди вони стануть об'єктом залякування чи їх здадуть правоохоронним органам. У Бессарабії (південь Одеської області) були випадки агресивного ставлення до символів єдності, зокрема до українського прапору.

³⁸ Молитовний марафон – конфесійна міжконфесійна ініціатива, що розпочалася у Донецьку 4 березня. Він був ініційований Радою християнських церков Донецької області. Представники різних релігійних традицій, вірувань і просто люди доброї волі запрошувалися зібратися на головній площі для молитви за мир, свободу та соборність. Починаючи з квітня, озброєні групи регулярно переслідували і викрадали учасників Марафону.

чи вимагали правоохоронної і судової реформ. Інколи протестувальники блокували ключові дорожні шляхи. Жодних повідомлень про будь-які жорстокі інциденти не було. У західних регіонах місцева влада виявилась більш відкритою до діалогу з протестувальниками. Наприклад, у Львові мали місце кілька випадків, коли мер запрошував активістів на засідання міської ради для представлення їхніх позицій.

76. У Харкові зібрання двох конфліктуючих груп (прихильників соборної України та прихильників федералізації) проводились одночасно³⁹ на площі Свободи під наглядом близько 100 міліціонерів. Повідомлень про сутички не надходили.

77. У порівнянні з попередніми місяцями, на мітингах стало більше учасників. Збільшилась участь жінок – у середньому вони становлять 60% демонстрантів. Цей факт можна пояснити зростаючим незадоволенням стосовно мобілізації. У таких випадках матері призваних солдатів відіграють провідну роль.

78. Одеські активісти, які виступають за федералізацію, продовжують збиратися на Куликовому полі, протестуючи проти операції із забезпечення безпеки та повільного розслідування трагічних подій 2 травня і вимагаючи справедливого суду для затриманих прихильників федералізації. З іншого боку, активісти, що виступають за єдність України, організовують протести, що торкаються питань люстрації, корупції, захисту навколишнього середовища, а також «антиросійські» протести, таких як заклики до бойкоту російських товарів. За останні тижні зросла напруга в результаті сутичок, що виникали, коли активісти з різних таборів збиралися в одному місці, намагаючись провокувати один одного. Деякі активісти через свою агресивну поведінку та хуліганство були заарештовані, проте так само були відпущені максимум через три години.

С. Свобода релігії та віросповідання

79. 8 серпня після чергової вечірньої сесії Молитовного марафону у Донецьку четверо активістів (три чоловіки і одна жінка) були викрадені озброєними групами. Жінку відпустили того ж дня; два викрадених протестантських священики були відпущені наступного дня. Четвертий активіст (також протестант) був звільнений 12 серпня. За інформацією учасників Молитовного марафону, стан його здоров'я був задовільним, проте йому ще потрібен був час для повного одужання.

80. Початково вони були затримані, тому що озброєні вважали, що ці люди беруть участь у «несанкціонованому» зібранні. Проте швидко стала відома протестантська приналежність затриманих, ставлення до них стало жорсткішим. У так званій конституції самопроголошеної «Донецької Народної Республіки» Православна церква Московського патріархату є єдино визнаною релігією, усі інші «секти» заборонені.

IV. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

А. Розслідування порушень прав людини, пов'язаних із насиллям в Одесі

81. Офіційне розслідування актів насилля, що сталося в Одесі 2 травня, майже не зрушило з місця. МВС та Генеральна прокуратура, які є двома установами, відповідальними за розслідування, не представили його результатів. Проте вони надали певні попередні висновки.

³⁹ Проведення двох протилежних мітингів в одному місці було розповсюдженою практикою, особливо у квітні-травні. У згаданий період мітинги часто супроводжувались зіткненнями і пораненнями.

82. 6 серпня за запитом тимчасової депутатської комісії Одеської обласної ради по контролю розслідування подій 2 травня 2014р., в м. Одеса МВС, СБУ і обласна прокуратура представили попередні висновки на засіданні комісії. Більша частина наданої інформації не містила новизни; певні дані, оприлюднені МВС та Генеральною прокуратурою, містили суперечності щодо кількості підозрюваних, затриманих, а також результатів судово-медичної експертизи. Також не було згоди щодо пропозиції розкрити політичну приналежність затриманих, оскільки це могло вважатися тиском на слідство.

83. Наступна інформація була надана МВС щодо 33 підозрюваних у насиллі, що мало місце 2 травня у центрі Одеси: 12 знаходились під вартою, а 21 – під домашнім арештом. Цим людям інкримінують порушення ч. 1 ст. 115 (умисне вбивство) та ч. 2 ст. 294 (масові заворушення). Серед підозрюваних є також громадяни Російської Федерації та Придністровської республіки (Республіка Молдова). Було оголошено, що судові слухання розпочнуться наприкінці серпня. СБУ заявила, що ще п'ять осіб (чотири з яких були затримані) підозрюються у злочинах проти держави, скоєних під час трагічних подій в Одесі. ММПЛУ відвідала усіх 12 затриманих у слідчих ізоляторах Одеси, Вінниці та Києва.

84. За інформацією МВС України, причина смертей у Будинку профспілок досі неясна і потребує подальшого розслідування. Це твердження суперечить інформації, наданій начальником обласного бюро судово-медичної експертизи 20 червня на відкритому засіданні тимчасової депутатської комісії Одеської обласної ради по контролю розслідування подій 2 травня 2014р. в м. Одеса, який стверджував, що причини смертей з'ясовані.

85. В цілому, надана інформація не була новою. Певні дані, оприлюднені МВС та Генеральною прокуратурою, містили суперечності щодо кількості підозрюваних, затриманих і судово-медичної експертизи.

86. Генеральна прокуратура продовжує розслідувати недбалість/бездіяльність міліції 2 і 4 травня 2014 р. Що стосується подій 2 травня, то основний підозрюваний (колишній заступник начальника Головного управління МВС України в Одеській області) лишається на волі. Підрозділ, що займається розслідуванням, готує матеріали для судових засідань за подіями 4 травня, коли затримані були «незаконно» випущені з-під варти. У цьому випадку начальник Одеської міської міліції, начальник ізолятору тимчасового утримання при МВС України і черговий ізолятору були поінформовані про те, що вони під підозрою.

87. Члени Незалежної комісії з розслідування подій 2 травня висловили серйозне занепокоєння фактичними помилками у висновках судово-медичних експертиз і запропонували скасувати усі зроблені судово-медичні висновки. Тіла усіх 42 жертв (окрім одного, яке лишається невпізнаним), загиблих у Будинку профспілок і вже похованих, упізнані відповідно до результатів судово-медичних експертиз.

88. 8 серпня Незалежна комісія оприлюднила наступні висновки, що включали аналіз дій міліції під час жорстоких подій 2 травня. Комісія жаль вважає неприпустимим, що основні ініціатори трагедії лишаються невідомими, а відтак користуються безкарністю. (1) Обласне управління МВС України було завчасно попереджене про напружену ситуацію в Одесі на початку травня, а також про плани об'єднань, які виступають за соборність України і за федералізацію. (2) Є відомості, що спеціальний тактичний план міліції, який мав гарантувати готовність міліції припинити насилля, був затверджений начальником обласного управління МВС України. Проте з невідомих причин план не було введено в дію. (3) Незалежна комісія зробила висновки, що незважаючи на попереднє знання ситуації та планування, з невідомих причин сили міліції не були задіяні для забезпечення громадського порядку. До того ж підрозділи міліції у центрі міста не

були адекватно оснащені для контролю великого потоку людей чи масових заворушень. У результаті за офіційними даними 14 представників Національної гвардії і 50 міліціонерів із різних районів Одеської області були поранені. (4) Незалежна комісія наразі вивчає стенограму телефонних розмов за викликами, що надходили до Державної служби з надзвичайних ситуацій (пожежна служба) ввечері 2 травня. Згідно зі стенограмою, пожежній бригаді знадобилося 38 хвилин з моменту виклику, аби дістатися Куликового поля (місця трагедії), хоча пожежна частина знаходиться у 5 хвилинах їзди.

89. Прихильники федералізації збираються на Куликовому полі, площі перед Будинком профспілок, щонеділі, починаючи з 2 травня. Меморіал з фотографіями загиблих і свічки були встановлені, проте двічі зносились невідомими упродовж однієї доби, 19 і 20 липня. Це показує, що чутливість і полярність думок щодо трагедії 2 травня залишається, а потреба детального незалежного розслідування досі актуальна.

В. Розслідування порушень прав людини, скоєних на Майдані

90. Було відкрито 84 кримінальних провадження у зв'язку з порушеннями прав людини, скоєними під час протестів на Майдані – як у Києві, так і в інших містах України – з листопада 2013 до лютого 2014 р.р. Справи стосуються насильницького розгону протестувальників 30 листопада 2013 р., вбивств протестувальників 19-21 січня 2014 р. і масових вбивств 18-20 лютого 2014 р. Також відкрито 30 справ щодо незаконних дій правоохоронних органів щодо учасників Автомайдану.

91. Як повідомляє Генеральна прокуратура, МВС України та прокурори розслідували 445 справ щодо незаконних дій проти демонстрантів упродовж листопада 2013 – 1 серпня 2014 р. 66 із цих справ були закриті на підставі відсутності злочину, 265 справ були об'єднані, а розгляд 84, станом на 1 серпня, ще триває. На основі цих розслідувань щодо 76 державних службовців, у тому числі працівники правоохоронних органів, 6 суддів і 2 цивільних осіб буде проведено досудове розслідування.

Насильницький розгін протестувальників 30 листопада 2013 р.

92. Як зазначалося у попередніх доповідях, насильницький розгін протестувальників 30 листопада 2013 р. був першим прикладом надмірного використання сили проти мирних протестувальників Майдану, результатом якого стала лише ескалація протестів.

93. Закон,⁴⁰ прийнятий невдовзі після подій 30 листопада, декриміналізував усі діяння протестувальників, а також деякі випадки насилля та порушень прав людини, вчинені під час насильницького розгону демонстрантів, таким чином звільнивши винних від кримінальної відповідальності за свої незаконні дії. Закон був скасований 21 лютого. Генеральна прокуратура поінформувала ММПУ про те, що п'яти особам 24 лютого було вручено повідомлення про підозру у створенні незаконних перешкод громадським зібранням, мітингам і демонстраціям. Тим не менш, досудове розслідування цих справ було відкладене до 17 липня через те, що саме розслідування було неможливе у зв'язку, оскільки троє підозрюваних утекли з України. Також, рішення суду від 29 липня зобов'язало Генеральну прокуратуру продовжити розслідування можливого зловживання службовими повноваженнями двома підозрюваними, які раніше не підлягали відповідальності відповідно до закону.

Вбивства протестувальників 19-21 січня та 18-20 лютого

94. Генеральна прокуратура проводить розслідування обставин загибелі чотирьох

⁴⁰ Закон України про викорінення негативних наслідків та запобігання розслідуванню покаранні індивідів у зв'язку з подіями, які відбулися під час мирних зібрань, прийнятий 13 грудня 2013 р., скасований 21 лютого 2014 р.

людей, що сталися 19-21 січня 2014 р., а також як мінімум 98 людей, що загинули 18 і 20 лютого 2014 р. Особливих просувань у розслідуванні на сьогодні немає. Проте Генеральна прокуратура сподівається, що справа скоро буде передана до суду.

95. Прокурорське розслідування показало, що зазначені злочини були інспіровані групою людей, яку очолював тогочасний Президент України Віктор Янукович. До групи входили чиновники найвищого рангу, у тому числі з правоохоронних органів, таких як СБУ та спеціальні підрозділи міліції. Генеральна прокуратура заявила, що розслідування ускладнюється тим, що всі члени групи втекли з України і знаходяться поза її юрисдикцією. Уряд України вжив усіх необхідних процедурних кроків на міжнародному рівні, для того аби провести розслідування щодо всіх підозрюваних.

96. Що стосується безпосередніх виконавців злочинів, Генеральна прокуратура проінформувала ММПУ, що три колишні члени «Беркуту», які підозрюються у вбивстві від 39 до 98 протестувальників упродовж 18-20 лютого 2014 р., були затримані, а 24 підозрюваних оголошені у розшук. Генеральна прокуратура подасть матеріали за цими справами до суду найближчим часом.

97. За інформацією Генеральної прокуратури, справа журналіста, жорстоко побитого так званими «тітушками»⁴¹ у ніч на 18 лютого, який помер у лікарні 19 лютого, була передана суду із актом про пред'явлення звинувачення. Тим не менш, сім виконавців злочину поки що не знайдені.

98. Доповідь тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України щодо подій на Майдані,⁴² передана Генеральній прокуратурі 7 липня, багато в чому збігалася із прокурорськими висновками. Комісія особливо наголосила на недбалості слідчих, результатом якої стала неможливість зібрати чи гідним чином зберегти доказову базу. Це призвело до безповоротної втрати матеріальних доказів, через що притягнення винних до суду стало практично неможливим.

99. Люди, які мешкали у наметовому містечку Майдану з моменту закінчення протестів, відмовлялися прибирати барикади з вул. Інститутської у Києві, стверджуючи, що це знищить решту доказів. 24 липня прокурор міста Києва розпочав кримінальне провадження проти Київської міської адміністрації, звинувачуючи останню у тому, що вона не забезпечила від'їзд про-майданівських активістів із 12 будівель, які ті незаконно займали з грудня 2013 р., і що вона не відновила публічний порядок і нормальний рух транспорту навколо наметового містечка на Майдані Незалежності. З 7 до 15 серпня наметове містечко було ліквідоване добровольчими батальйонами під наглядом МВС України. Це загострило протистояння із жителями наметового містечка, які намагалися його захистити; кілька палаток і шин було підпалено, відбулися сутички. Деякі жителі Майдану були заарештовані, один був поранений із вогнепальної зброї. Він сказав ММПУ, що у нього стріляли правоохоронні органи зі спini.

С. Розслідування інших порушень прав людини

100. Продовжується розслідування порушень прав людини у «Римарській справі», пов'язаній із подіями у Харкові у березні 2014 р. Інцидент полягав у тому, що члени проросійської організації «Оплот» зішлись у сутичках із членами ультраправої організації «Патріоти України». У результаті цього два активісти «Оплоту» були вбиті, кілька отримали

⁴¹ Організовані групи молодиків, інколи озброєних, які напали на мирних протестувальників чи організували провокації; див. першу доповідь.

⁴² Тимчасова слідча комісія Верховної Ради України щодо розслідування незаконних діянь правоохоронних органів і окремих посадовців, зазіхання на права і свободи, життя і здоров'я громадян під час подій, пов'язаних із масовими соціально-політичними протестами, що почалися в Україні 21 листопада 2013 р.

поранення. СБУ заявила, що двоє підозрюваних перебували у досудовому затриманні, проте виroku щодо них іще немає. СБУ також сказала ММПЛУ, що вони вважають вбивство «оплотівців» актами самооборони, оскільки останні здійснювали збройний напад.

101. Також продовжується розслідування порушень прав людини, вчинених під час нападу і захоплення проросійськими активістами Маріупольського відділення МВС України і військової бази 9 травня. Коли спеціальний міліцейський батальйон «Азов» намагався попередити захоплення адміністративної будівлі, 20 озброєних людей було вбито і ще більше госпіталізовано. За інформацією Генеральної прокуратури, матеріали досудового слідства щодо обох інцидентів скоро будуть передані до суду.

102. Розслідування трьох справ Володимира Рибак, Юрія Поправко та Юрія Дяковського, викрадених озброєними групами і знайдених мертвими у річці біля Слов'янська (Донецька область) з явними ознаками катування у середині квітня, за чотири місяці не особливо просунулось. За словами родичів, правоохоронні органи не допитали безпосередніх очевидців і не зібрали докази у будівлі, де жертв тримали у якості заручників.

103. За словами адвоката, який надає правову допомогу особами, звільненим із полону озброєних груп, розслідування затримань часто делегується окружним відділам міліції Донецької і Луганської областей (оскільки злочини підпадають під їхню юрисдикцію). Проте на момент скоєння злочину міліція співпрацювала з озброєними групами, і деякі з тих службовців лишаються на своїх посадах. Таким чином дуже мало ймовірно, що будуть вжиті реальні заходи для розслідування. До того ж, є занепокоєння щодо репресалій, особливо щодо сімей колишніх затриманих, які досі проживають у східному регіоні. Деякі випадки навіть не були зареєстровані у єдиному реєстрі досудових розслідувань.

V. ЗМІНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ РЕФОРМИ

104. 23 липня Президент України створив Національну раду реформ для початку процесу реформування. І хоча поки що не було зрушень у внесенні змін до Конституції, суддівська люстраційна комісія почала враховувати пропозиції, а проект закону про люстрацію пройшов перше читання у Верховній Раді.

105. За звітний період Верховна Рада України прийняла кілька законодавчих актів щодо операції із забезпечення безпеки, які розширюють повноваження правоохоронних органів у «зоні операції із забезпечення безпеки» і таким чином обмежують права людини.

106. Пілотний проект з реформи міліції було розпочато у Львові 1 липня.

A. Законодавчі зміни

Зміни до Конституції

107. Верховна Рада ще не розглянула проект закону⁴³ щодо змін до Конституції, представлений Президентом 2 липня. Як зазначалося у попередній доповіді, висунуті зміни передбачають децентралізацію влади, розширення захисту прав меншин, особливо мовних.

108. Проект закону був представлений для аналізу Венеціанській комісії Ради Європи на початку липня. Очікувалось, що Венеціанська комісія надасть свої висновки щодо документу наприкінці серпня, але цей строк було подовжено. Огляд проекту закону було

⁴³ № 4178а

включено до порядку денного 100-ї пленарної сесії Венеціанської комісії, яка буде проведена 10-11 жовтня 2014 р.

Національна рада реформ

109. 13 серпня Президент створив законодавчу базу для реформ, визначивши мандат і функції трьох органів: Національної ради реформ (НРР),⁴⁴ Виконавчого комітету і Консультативної ради з реформ. Виконавчий комітет відповідатиме за стратегічне планування, гармонізацію та імплементацію реформ, а також моніторинг їхньої імплементації. Наразі Комітет готує стратегічний план сталого розвитку України на період до 2020 р., який він має подати НРР до 23 жовтня. Консультативна рада перевірятиме, аби запропоновані реформи відповідали найкращим світовим зразкам, а також сприятиме їх втіленню. Окрім Президента, до НРР входитимуть Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр, а також інші члени Кабінету Міністрів України, Глава Національного банку України, голови комітетів Верховної Ради України, чотири представники від громадських організацій і один представник Консультативної ради.

110. НРР координуватиме діяльність міністерств і відомств у формулюванні та реалізації реформ. Передбачено, що у рамках НРР буде створено спеціальний комітет донорів задля допомоги зі збором та управлінням коштів, наданих на втілення реформ.

Законодавство

111. 23 липня Президент підписав закон про часткову мобілізацію. Відповідно до закону, упродовж наступних 45 днів люди віком від 18 до 60 років мобілізуються для участі в операції із забезпечення безпеки. За інформацією МВС України, може бути мобілізовано близько 50,000 осіб, що збільшить загальну кількість військовослужбовців до 100,000. Закон однаково застосовується до всіх областей, окрім Криму. Студенти, депутати Верховної Ради, а також чоловіки та жінки без досвіду служби в армії звільняються від мобілізаційного плану. Пізніше було роз'яснено, що мобілізація, де можливо, у рівній мірі застосовується до внутрішньо переміщених осіб.

112. Відповідно до Указу Президента, затвердженого Верховною Радою 22 липня, потреба оголосити часткову мобілізацію була виправдана значною концентрацією потенційно небезпечних сил на території Російської Федерації біля кордону з Україною, загрозою нападу, а також загрозою незалежності України. Це третя хвиля мобілізації військовослужбовців і військового резерву з дати початку операції із забезпечення безпеки.

113. Верховна Рада України 12 серпня ухвалила три закони, що значно розширять повноваження правоохоронних органів у зоні операції із забезпечення безпеки.⁴⁵ Хоча ці закони були прийняті для регулювання тимчасової ситуації – проведення операції із забезпечення безпеки, – вони не містять положень про їхній строк дії, так само не згадується в тексті їх тимчасовий характер. Видається, що ці закони суперечать нормам і стандартам міжнародного права прав людини. І хоча визнається, що у період надзвичайних ситуацій можливе обмеження певних гарантій, такі заходи завжди мають відповідати нормам міжнародного права.⁴⁶

114. Один закон⁴⁷ подовжив період, протягом якого підозрюваний може утримуватися під вартою за підозрою у тероризмі без відкриття кримінального провадження чи судового рішення. Кримінально-процесуальний кодекс вимагає, аби підозрюваний постав перед судом упродовж 60 годин (72 години для рішення), у той час як новий закон

⁴⁴ Національна рада реформ очолюватиметься Президентом України.

⁴⁵ Станом на 28 серпня всі три закони вступили в силу.

⁴⁶ Доповідь Робочої групи з питань довільного затримання. E/CN.4/2004/3.

⁴⁷ Зміни до Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

дозволяє тримати особу до 30 днів перед допуском до суду. Таке положення суперечить нормам і стандартам міжнародного права прав людини, зокрема ст. 9(3) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, яка передбачає, що «(к)ожна заарештована або затримана за кримінальним обвинуваченням особа в *терміновому* порядку доставляється до судді чи до іншої службової особи, якій належить за законом право здійснювати судову владу...» (курсив – доданий).

115. Другим законом⁴⁸ Верховна Рада України розширила повноваження прокурора у надзвичайних ситуаціях або за військовим правом. Цей закон надає прокурору судові функції у тому, що прокурор може надавати дозвіл на обшук майна, документів, приміщень тощо у зв'язку з підозрою у терористичній діяльності. Раніше це були виключно судові повноваження. Закон не передбачає жодних механізмів оскарження дій прокурора. Це суперечить положенням Конституції України, що забороняють делегування судових повноважень, обмеження прав і особистої недоторканості. До того ж, положення закону суперечать міжнародним рекомендаціям, спрямованим на зменшення можливостей розслідування, непов'язаного із кримінальним процесом.

116. Третій закон⁴⁹ стосується умов застосування сили, спеціальних боєприпасів і вогнепальної зброї без попередження у зоні операції із забезпечення безпеки. Закон надає міліції повноваження стріляти в людину за будь-яких обставин без попередження. Цей закон, якщо він застосовуватиметься у контексті правоохоронних операцій, може суперечити основним принципам ООН щодо застосування правоохоронними органами сили та вогнепальної зброї, які передбачають, що навмисне використання вогнепальної зброї дозволяється лише у крайніх випадках задля захисту життя, і що у таких випадках правоохоронці мають ідентифікувати себе та надати явне попередження про намір застосувати зброю.

117. Верховна Рада також прийняла закон⁵⁰ про створення інституту військових прокурорів і військової прокуратури при Генеральній прокуратурі України. Військова прокуратура очолюватиметься заступником Генерального прокурора України, який також буде виконувати обов'язки Головного військового прокурора. Головний прокурор може визначити для нього ще й інші обов'язки. Закон надає військовим прокурорам право виконувати функції звичайних прокурорів у надзвичайних обставинах, які у законі детально не визначені. Якщо цей закон буде реалізовуватися з урахуванням стандартів міжнародного права прав людини, він зможе заповнити прогалини у нинішній системі кримінальної юстиції на Сході. Зараз у більшості населених пунктів Донецької і Луганської областей судова система, прокурори та правоохоронні органи не функціонують.

В. Правоохоронна діяльність і судова реформа

Правоохоронна діяльність

118. 1 липня МВС України розпочало у Львові пілотний проект, який надасть попередні висновки та оцінку задля розробки загальнонаціональної реформи міліції. До цього пілотного проекту залучено сім експертних груп та 110 експертів – міліціонерів, представників громадськості, соціологів, журналістів – із різних регіонів України, які вивчатимуть всі аспекти сучасного функціонування служб міліції і пропонуватимуть зміни, у тому числі проекти нормативно-правових актів.

⁴⁸ Зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо спеціального режиму досудового слідства згідно з вимогами військового права, надзвичайною ситуацією та у ході операції із забезпечення безпеки.

⁴⁹ Зміни до Закону України «Про міліцію».

⁵⁰ No. 4446a. Зміни до Закону України «Про прокуратуру»

119. За словами деяких з експертів, що беруть участь у проекті, що зустрілися із ММПЛУ, однією з пропозицій буде поєднання ефективності роботи міліції не за кількістю розкритих злочинів (як зараз), а за громадською оцінкою безпечності певного міста та задоволенням діяльністю міліції. Інша експертна група запропонувала ввести тест на детекторі брехні для будь-кого, хто хоче стати міліціонером. Відповідно до деяких експертів, основною проблемою багатьох нинішніх проблем із міліцією є законодавство і бюджет, і саме з останніми треба працювати, щоб досягти вагомих змін у роботі міліції. Ще однією проблемою, з якою мало працюють в усіх групах, є практика систематичної корупції у міліції. Також, за словами експертів, реформування міліції не дасть бажаних результатів без одночасного реформування прокуратури і судової системи. Тим не менш, експерти зазначили, що цей проект є першим випадком, коли центральна влада висловила політичну волю змінити систему правоохоронних органів, і вони вважають це обнадійливим проривом з можливістю довгострокового поліпшення діяльності міліції.

Ведення судочинства

120. 3 липня тимчасова спеціальна комісія⁵¹ почала оцінку рішень та діяльності суддів судів загальної юрисдикції, які розглядали цивільні, адміністративні і кримінальні справи, пов'язані із масовими протестами на Майдані та в усій Україні у період з 21 листопада 2013 р. до моменту вступу закону⁵² в силу 11 квітня 2014 р. Комісія також проведе огляд рішень та діяльності суддів, які виносили рішення у справах, які Європейський суд з прав людини визнав такими, що порушують норми Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Будь-яка фізична чи юридична особа може звернутися до Комісії з проханням оцінити діяльність судді за двох вищеназваних умов.

121. Також Комісія переглядатиме справи, пов'язані із парламентськими виборами у жовтні 2012 р. і виборчою кампанією, що їй передувала. Звернення на розгляд Комісії можуть подавати лише ті особи, чиї права були порушені упродовж цих подій. Комісія проведе перше відкрите засідання у вересні 2014 р. Строк повноважень Комісії – до 3 липня 2015 р.

122. Станом на 8 серпня Комісія отримала 541 звернення, 82 з яких були прийняті, а 459 відхилені. У більшості випадків причиною відмови було закінчення строку давності чи невідповідність справи мандату Комісії. Заявники переважно вимагали перегляду рішень, прийнятих під час подій на Майдані чи пов'язаних із порушенням права на мирні зібрання, а також пов'язаних із незаконними арештами та затриманнями. Висновки Комісії за кожною справою носитимуть рекомендаційний характер і направлятимуться до Вищої ради юстиції України, яка вирішуватиме, які заходи застосовувати до відповідних суддів.

Люстрація

123. Люстрація⁵³, тобто усунення корумпованих чиновників і посібників попереднього режиму, була однією з ключових вимог активістів Майдану і лишається важливим пунктом для громадянського суспільства. Місцеві громади відіграють ключову роль у цьому процесі, вимагаючи поліпшити управління та вдосконалити діяльність місцевих державних службовців, наголошуючи на їхній відповідальності.

124. У більшості областей України, особливо у західних, були створені місцеві люстраційні комітети. Останні стали місцем публічних дискусій щодо того, чи мають

⁵¹ Створена відповідно до Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні».

⁵² Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні».

⁵³ Термін «люстрація» дослівно перекладається «очищення», проте прийнято вважати, що він передбачає «розслідування та усунення» корумпованих чиновників і тих, хто асоціюється з попереднім режимом.

місцеві чиновники бути люстровані за їхні минулі діяння, і хто конкретно може замінити їх на посаді. Наприклад, люстраційний комітет Хмельницької області був створений у квітні і складається із 8 членів з представників громадськості та політичних партій. У березні Народна рада⁵⁴ Івано-Франківська створила люстраційну комісію із 9 членів (місцеві журналісти, підприємці, громадські активісти), яка пізніше включила ще п'ять місцевих громадських організацій. Волинь стала першим західним регіоном, де був створений громадський люстраційний комітет (наприкінці лютого). До Комітету входять 10 членів (журналісти, науковці, робітники, пенсіонери); у нього є громадський офіс у будівлі Волинської обласної ради, де будь-хто може ініціювати люстраційну процедуру проти будь-якого чиновника чи кандидата на пост державного службовця. У Рівному є два різних люстраційні комітети та онлайн платформа,⁵⁵ де кожен може висловити думку щодо державних службовців чи кандидатів на державні посади. Львівський обласний люстраційний комітет, також створений у лютому 2014 р., складається переважно із громадських активістів і журналістів, а також має власну щотижневу телевізійну передачу «Люстрація», яка транслюється на місцевому телеканалі «ЗІК». Кандидати на державні посади у Львові запрошуються Комітетом до участі у телепередачі, під час якої Комітет ставить кандидатам питання і вирішує, чи вони «пройшли» люстрацію. Громадські ініціативи мали певні успіхи зі звільненням обласних і місцевих чиновників і призначенням нових на їхнє місце.

125. Тим не менш, багато осіб, відповідальних за порушення прав людини, лишаються при владі. Активісти вимагають, аби кожен, причетний до організації правопорушень на Майдані, колишні лідери комуністичних організацій, колишні агенти Комітету державної безпеки СРСР (КДБ), будь-які прихильники сепаратистів і державні службовці, які не можуть пояснити походження своїх статків, були позбавлені державних посад і можливості впливу на управління державою.⁵⁶

126. 14 серпня Верховна Рада України прийняла у першому читанні проект закону «Про очищення влади». Проект закону не передбачає створення єдиного органу з питань люстрації; відповідальність за проведення люстрації покладається на голів відповідних органів. Закон пропонує усунути фактично всіх чиновників, які займали керівні посади упродовж останніх років, таким чином подекуди це призведе до звільнення цілих департаментів. Механізму заміни таких чиновників, який гарантував би появу на державній службі якісно нових людей, немає.

VI. ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРАВА

127. Збройні дії у східних областях продовжують справляти мати вплив на економічні, соціальні та культурні права людини не лише у Донецькій чи Луганській областях, але й у всій країні. Станом на липень існували докази подальшої рецесії економіки: ВВП упав на 4,7% порівняно з минулим роком, обсяг капітальних інвестицій знизився на 23,1%, індекс споживчих цін виріс на 11,6%, а рівень безробіття піднявся з 8 до 8,8%.

128. Задля забезпечення фінансування АТО на сході та відновлення Донецької і Луганської областей (основні опорні пункти озброєних груп), Верховна Рада 31 липня затвердила зміни до бюджету, які скорочують соціальні програми, пенсії, виплати по безробіттю та інвалідності, зарплати працівників бюджетної сфери. Ці скорочення

⁵⁴ Спеціальний місцевий орган, створений під час протестів на Майдані й уповноважений представляти інтереси народи.

⁵⁵ <http://tv.lustration.co.ua/about>.

⁵⁶ Оголошено на прес-конференції харківських люстраційних активістів, Київ, 8 серпня 2014 р.

диспропорційно впливають саме на жінок, оскільки вони складають 65% населення віком старше 65 років, 55% зареєстрованих безробітних і 75% працівників бюджетної сфери.

129. У той же час 31 липня Уряд увів «військовий податок» у розмірі 1,5%, який вираховуватиметься із усіх зарплат до 1 січня 2015 р. У різних областях України вже є значні заборгованості з виплати зарплатні. Сумарно на липень 2014 р. розмір заборгованості становить 970,7 млн. грн. (близько 72,5 млн. дол. США), із найвищими показниками у Київській (125 млн. грн.), Донецькій (121,1 млн. грн.) і Харківській (102,6 млн. грн.) областях. Це матиме негативний вплив як на бізнес, так і на повсякденне життя пересічних громадян.

130. Основним фактором подальшого погіршення стану економіки та соціальної сфери на Сході є продовження воєнних дій, які відбуваються у густонаселених районах. 14 серпня на конференції донорів був представлений попередній план дій ООН з гуманітарних аспектів ситуації на східній Україні. Відповідно до інформації, наданої у плані, близько 3,9 млн. людей проживають у конфліктних або постконфліктних зонах. Населення Донбасу (навіть те, яке безпосередньою не постраждало від конфлікту) потерпає від погіршення чи припинення надання базових послуг, зокрема сильно постраждали системи водо- та електропостачання, а також транспортна інфраструктура.

131. За інформацією Міністерства соціальної політики, станом на 15 серпня через ситуацію із безпекою було неможливо виплатити пенсії в 11 містах і районах Донецької області, зокрема у Сніжному, Горлівці, Єнакієвому, Жданівці, Кіровську, Макіївці, Торезі, Харцизьку і Шахтарську (як у містах, так і у відповідних районах). У Луганській області пенсії неможливо виплатити у 5 районах. Люди похилого віку особливо потерпають від ситуації, оскільки багато хто виїхав із зони бойових дій разом із сім'ями. За даними донецької обласної влади, у Донецьку, Макіївці, Горлівці близько 20,000 осіб із інвалідністю й осіб похилого віку лишилися самі вдома без доступу до пенсії та їжі.

132. Інші соціальні виплати (для сімей в особливо скрутних обставинах, сімей з дітьми, дітей з інвалідністю) не можуть виплачуватись у 14 містах і районах Донецької області: Авдіївці, Горлівці, Єнакієвому, Жданівці, Кіровському, Макіївці, Сніжному, Торезі, Харцизьку, Макіївці, Шахтарську (у місті та районі), Ясинуватому (місті та районі). Через технічні проблеми соціальні виплати не можуть бути доставлені до Луганської області.

133. Ситуація особливо критична у Луганську, де лишаються 250,000 жителів, які не виїхали з міста. За інформацією Луганської обласної ради, станом на 15 серпня місто було під безкінечними артилерійськими обстрілами упродовж 13 днів, без електрики, води чи мобільного/стаціонарного телефонного зв'язку. Ситуація із продовольством, питною водою і медикаментами критична. Воду не очищували, а сміття не вивозили більш як два тижні.

134. За оцінкою Всесвітньої організації охорони здоров'я, ситуація з безпекою у регіоні значно вплинула на доступність і надання кваліфікованої невідкладної і основної медичної допомоги у лікарнях і медичних установах Луганської і Донецької області. Результатом такої ситуації відбулося погіршення чи неповноцінне надання медичних послуг через критичну нестачу медикаментів, інших необхідних матеріалів, персоналу, а також електрики і води. Відповідно до попередніх оцінок, 15 лікарень Донецької і Луганської областей були пошкоджені у ході бойових дій, 20 медичних установ було зачинено, а 70% медичного персоналу виїхали з зони конфлікту.

135. Медичні препарати для пацієнтів, які потребують ниркового діалізу, вакцинації чи антиретровірусного лікування (АРТ), які залежні від інсуліну, пацієнтів з рідкісними хворобами, а також для людей з інвалідністю, на сьогодні забезпечуються з усіх можливих місцевих ресурсів, які, проте, скоро вичерпаються. Розповсюдження туберкульозу може зрости через ризик переривання медичного лікування чи

недостатнього лікування. Усе складніше розповсюджувати життєво необхідні препарати, такі як АРВ та інсулін. Ці види медичних препаратів закуповують через державні тендери і спочатку доставляються до обласних центрів. У нинішній ситуації, коли основні збройні дії відбуваються у Луганську і Донецьку, медикаменти не можуть бути доставлені навіть до менших містечок, де збройні дії вже припинилися.

136. Особи, що проживають в установах соціального догляду, стикнулися з особливими складнощами. Будинки для людей похилого віку не були евакуйовані зі східних регіонів. Більшість із цих будинків і так були у критичному стані, з обмеженим обладнанням і ресурсами. Вони розташовані далеко від основних доріг, що ускладнює постачання. Таким чином, згадані установи потерпають від критичної нестачі їжі, медикаментів та товарів першої необхідності. Більше того, через постійний стрес від тривалих боїв і бомбардувань кількість серцевих нападів у мешканців подібних установ значно зросла.

137. Більше 23% усіх ув'язнених України утримуються у східних регіонах країни. Станом на початок серпня 28 із 36 виправних закладів знаходились на територіях Луганської і Донецької областей, підконтрольних озброєним групам. Нестача продовольства створила велику проблему харчування ув'язнених. Деякі пенітенціарні установи не отримують необхідної кількості АРВ-препаратів. З квітня 2014 р. ув'язнені не могли направлятися на лікування до обласної лікарні Донецька через бойові дії і міркування безпеки.

138. У результаті збройних дій громадська інфраструктура Сходу була значно пошкоджена, а її відновлення потребуватиме значної кількості часу, людських і фінансових ресурсів. Наявність основної інфраструктури та адекватних умов для життя є визначальними факторами для внутрішньо переміщених осіб, які планують повернутися додому. У таких містах, як Краматорськ і Слов'янськ, електро- та водопостачання були повністю відновлені. Тим не менш, станом на 13 серпня 76 міст і сіл Донецької області мали обмежений доступ до електроенергії чи не мали його взагалі. Необхідно буде провести реконструкцію будинків, особливо житлових, що пошкоджені артилерійськими обстрілами. Наприклад, у Семенівці (під Слов'янськом) артилерійськими обстрілами 250 будинків було повністю зруйновано; у Слов'янську було пошкоджено близько 2,000 будинків.

139. 12 серпня Конфедерація вільних профспілок України доповіла, що з 93 шахт (які надають значну кількість робочих місць у східних регіонах) лише 20 повністю працювали, 48 функціонували наполовину, 6 були затоплені, а решта – зачинені та/або пошкоджені.

140. 7 серпня під час круглого столу про доступ до освіти дітей зі східних регіонів Міністерство освіти і науки доповіло, що будівлі 51 дитсадка та 102 шкіл Донецької і Луганської області були пошкоджені. Очікується, що у районах, де припинились бої, початок шкільного року буде відкладено, і навчання почнеться 1 жовтня. Для міст, де бої усі ще тривають, будуть розроблені альтернативні плани, скоріше за все – дистанційне навчання.

141. Також очікується, що з початком нового навчального року з'являться проблеми, пов'язані з освітою, і в інших регіонах України. Багато хто з внутрішньо переміщених осіб не зареєструвався офіційно у місцевих органах, що унеможлиблює адекватну оцінку потреб таких осіб, зокрема потреб в освіті. Задля полегшення інтеграції дітей внутрішніх переселенців у школах Міністерство освіти дозволило шкільним адміністраціям зараховувати дітей лише на основі письмової заяви від їхніх батьків. Також це Міністерство співпрацює з Міністерством охорони здоров'я задля спрощення видачі дітям довідок для вступу до школи.

142. У великих містах люди мають чекати в середньому рік, аби отримати для своїх дітей

місце у дитсадочку. Для вирішення цієї проблеми 8 серпня Президент України підписав закон, який дозволяє передачу державного майна місцевій владі для створення нових дитячих садків.

VII. ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ (ВПО)

143. Станом на 14 серпня за даними Верховного комісара ООН у справах біженців Уряд України нарахував усього 155,800 ВПО. 139,621 із них походять із Донбасу, а 16,179 – із Криму. Реальний показник ВПО вищий, оскільки багато хто з переселенців не ідентифікує себе так на даному етапі, особливо ті, хто зараз проживає з друзями, родичами чи громадськими активістами. Більшість ВПО зареєструвались як такі, що потребують соціальної допомоги, незважаючи на той факт, що процедури реєстрації недосконалі.

144. Незважаючи на вищезазначене, ВПО з Донбасу продовжують наголошувати, що вони сподіваються, що їхній переїзд тимчасовий, і що вони матимуть змогу повернутися додому наприкінці літа. Через це багато з них лишається недалеко від дому, тобто у сільській місцевості Донецької і Луганської областей і у сусідніх областях: Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій. Через безпекові проблеми активісти не змогли оцінити ситуацію з ВПО Луганської області.

145. Серед ВПО, зареєстрованих владою, 53% – це дорослі. 65% усіх переселенців – жінки, 35% – діти, 12% – особи похилого віку та люди з інвалідністю. Люди похилого віку та люди з інвалідністю мають проблеми з доступністю до або оплатою медичних послуг, у тому числі через високу вартість медикаментів. Вони також не настільки мобільні і не так легко можуть переїхати на нове місце. Велика кількість переміщених дітей має бути зарахована до шкіл, цей процес зараз лише починається. Враховуючи, що багато чоловіків лишились вдома у проблемних областях, внутрішньо переміщені жінки стикаються з подвійним випробуванням – необхідністю доглядати престарілих родичів і родичів із інвалідністю, у той же час підтримувати дітей, які мають глибокі психологічні травми від насильства, свідками якого вони стали.

146. Пересування людей за останні місяці повністю відповідає динаміці збройних дій, що тривають. Після того, як Уряд відновив контроль над низкою міст на півночі Донецької області, багато хто з ВПО повернувся додому. Наприклад, близько 20,000 ВПО повернулись до Слов'янська з інших міст Донецької області. За даними місцевої влади Слов'янська, під час основних збройних дій із міста переїхало близько 40% мешканців, 90% з яких станом на 17 серпня повернулись додому.

147. Проте загострення боїв у Донецьку, Луганську і прилеглих містах викликало масштабніші хвилі переселення – кількість переселенців за три тижні, з 15 липня по 8 серпня, зросла на 50,000 людей. За даними місцевої влади та статистики щодо ВПО, від третини до половини населення покинули Донецьк і Луганськ, тобто тільки з цих міст виїхало близько 450,000 людей. Виїзд із цих міст став більш небезпечним. ВПО зазначають, що озброєні групи блокують від'їзд чоловіків, і останні вимушені їхати об'їзними шляхами з десятками пропускних пунктів.

148. Обласна та місцева влада забезпечують тимчасові притулки для ВПО у об'єктах соціальної інфраструктури, проте великі міста на кшталт Харкова, Києва та Львова, які мають більше можливостей працевлаштування, кажуть, що вони вже не можуть приймати ВПО. Частково таке небажання приймати переселенців зумовлене тим фактом, що Уряд досі не надає областям кошти для компенсації витрат на житло і утримання ВПО з Донбасу.

149. До надання тимчасових укриттів та гуманітарної допомоги широко долучені бізнес, релігійні та громадські групи, але ця тенденція іде на спад. Оскільки проблема з переміщеними особами тягнеться вже п'ятий місяць, населення більше піддається розпачу і усвідомлює нестачу ресурсів, що загострюються економічною рецесією.

150. З'являються глибші протиріччя. Місцеве населення та ВПО починають змагатися за ресурси, які і так обмежені. У різних містах цей конфлікт проявляється у боротьбі за місця у школі, яких у містах України недостатньо. Місцеве населення Західної України негативно ставиться до ВПО чоловічої статі, звинувачуючи останніх у тому, що вони уникають військової служби, у той час, коли чоловіче населення Заходу підпадає під мобілізацію і йде захищати Батьківщину.⁵⁷ Була інформація, що ВПО, які проживають у центрі під Києвом, який утримується церквою, отримували погрози від місцевих жителів, які звинувачують ВПО у тому, що ті забирають їхні робочі місця і уникають проходження військової служби. Деякі ЗМІ ще більше розпалюють це протистояння, говорячи про начебто погану поведінку ВПО зі Сходу. За інформацією Верховного комісара ООН у справах біженців і деяких представників громадськості, частина населення відмовляється здавати в оренду житло переселенцям з Донбасу. ВПО, які переїхали без своєї трудової книжки – документу, який традиційно зберігається у роботодавця, – мають проблеми з офіційним працевлаштуванням чи отриманням соціальної допомоги по безробіттю.

151. У зоні навколо Маріуполя деякі ВПО проживають у жакливих умовах: сплять у палатках, автомобілях чи старому приладді для літнього кемпінгу. Спільна місія ООН відвідала табори із недостатніми туалетними умовами та відсутньою питною водою. Такі умови породжують серйозні ризики для здоров'я і є непридатними для існування у зимовий період. Невідома кількість ВПО проживає у таборах чи старих будівлях, які не можуть опалюватись необхідним чином. Місцева влада лише починає планувати те, як забезпечити місця проживання ВПО взимку. Цей процес буде складним і коштовним.

152. Місцеві та обласні органи влади з усієї країни відповідно до своїх можливостей допомагають із вирішенням гуманітарних питань, беручи до уваги вказівки від вищих органів влади. На цьому етапі необхідно застосовувати більш систематичний підхід з чітким розподілом обов'язків і ресурсів на центральному рівні.

153. Президент наклав вето на Закон «Про права людей, переміщених з Криму і зони проведення антитерористичної операції», ухвалений Верховною Радою 17 червня. Громадські організації висловлювали багато застережень щодо цього закону, у тому числі щодо того, що він встановить надто складну процедуру реєстрації і не усуває адміністративні перешкоди, з якими ВПО стикаються при реалізації своїх соціальних і економічних прав. Адміністрація Президента залучила громадські організації до розробки нового законопроекту.

VIII. СТАНОВИЩЕ ПРЕДСТАВНИКІВ МЕНШИН

154. Урядовий Уповноважений з питань етнонаціональної політики поінформував ММПЛУ, що хоча випадки дискримінації за етнічною ознакою мали місце, вони не були ані систематичними, ані регулярними. Більшість громад етнічних меншин висловили зауваження про недостатні фінансові асигнування на їхні культурні потреби і про необхідність прийняття етнонаціональної політики, яка має стати основою внесення змін до нинішнього законодавств, зокрема до Закону України «Про національні меншини в

⁵⁷ Уряд оголосив, що чоловіки з ВПО також підпадають під мобілізацію.

Україні» 1992 р., задля повної відповідності міжнародним стандартам. Виходячи з результатів консультацій із лідерами меншин і Головою Комітету Верховної Ради України питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин, Урядовий Уповноважений з питань етнопонаціональної політики планує лобювати прийняття такої політики після чергових парламентських виборів.

155. Серед усіх різноманітних етнічних меншин, що проживають в Україні, ромська община видається найменш інтегрованою через негативні стереотипи та упередження. Місцеві жителі та місцева влада маленьких містечок і сіл намагалася перешкодити оселенню ромських ВПО на їхній території. Є інформація, що задля уникнення дискримінації багато ромів вирішують приховувати свою національність, видаючи себе за молдаван чи греків.

156. Основними проблемами ромської громади лишаються скромні умови життя, неможливість отримати основні документи, що посвідчують особу (свідоцтва про народження і про шлюб, паспорти) і подолання перешкод у доступі до освіти, працевлаштування та охорони здоров'я. Уряд намагався розв'язати ці проблеми у 2013 р. шляхом прийняття Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року та Плану дій з її виконання. Представники ромської меншини до участі у розробці Стратегії чи Плану дій не запрошувались. Обидва документи критикувалися за декларативність і неефективність; також, не було передбачено державного фінансування на втілення цієї програми.

157. 30 липня під час всеукраїнської конференції Ромська рада в Україні представила детальний аналіз Стратегії, на основі якого делегати підготували звернення до Уряду з вимогою: (1) переглянути чи скасувати Стратегію; (2) створити міжвідомчу робочу групу для розробки нової державної програми під егідою Міністерства культури та із залученням представників громади рома; (3) Україні – долучитись до десятиріччя інклюзивності ромської громади.

158. У Донецькій і Луганській областях, особливо у районах, що раніше контролювались озброєними групами, можуть постати нові виклики. Інформаційна пропаганда, яка систематично використовувалась озброєними групами, і нестача достовірної інформації про ситуацію від місцевої влади створили штучну напругу між жителями цих областей. Етнічна приналежність та мова стали використовуватися як елементи розрізнення. Важливо направити зусилля на примирення та реінтеграцію незалежно від етнічної приналежності та мови, якою людина говорить. Урядовий уповноважений з питань етнопонаціональної політики вважає це важливим завданням і квінтесенцією своєї роботи на найближче майбутнє. Важливо також забезпечити право усіх етнічних меншин на ефективну та інклюзивну участь у процесі прийняття рішень, особливо тих, які стосуються безпосередньо їх, і право користуватися своєю культурою вільно, без втручань чи будь-яких форм дискримінації.

ІХ. ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМУ

159. За звітний період ситуація в Автономній Республіці Крим відзначалася порушеннями прав людини і обмеженнями свобод, зокрема меншин, а також напруженістю з точки зору безпеки через збройні дії на сході України. З часів попередньої доповіді 2,800 мешканців Криму були внутрішньо переміщені з півострову до материкової України.

160. Залякування політичних опонентів, незалежних журналістів і громадських активістів не припиняється. Правоохоронні органи Криму провели рейди задля виявлення кафе,

торгових точок і постачальників послуг, які діють нелегально. Представники кримських татар стверджують, що ці акції були проведені задля залякування їхньої громади, яка у своїй переважній мірі дуже протистояла безрезультативному «референдуму»; більшість кав'ярень і установ, які стали об'єктом перевірки міліцією і Федеральною службою безпеки Російської Федерації (ФСБ), належали представникам Меджлісу кримськотатарського народу чи використовувалися для їхніх зборів. 22 липня мер Бахчисараю розпочав провадження з припинення оренди будівлі, де знаходився місцевий Меджліс. Більшість кримськотатарських установ були побудовані без дозволу і ще не отримали відповідну легалізацію. Цей факт, за словами кримськотатарської громади, використовується для тиску на її представників.

161. ЗМІ, визначені як проукраїнські, також потерпають від загроз. Головний редактор кримськотатарської газети «Авдет» був 24 липня викликаний Кримською ФСБ та поінформований, що на газету була отримана скарга від органу, що моніторить ЗМІ - Федеральної служби з нагляду у сфері зв'язку, інформаційних технологій і масових комунікацій Росії (Роскомнадзор). Скарга стосується публікації інформації про рішення Меджлісу бойкотувати вибори у Криму, призначені на вересень 2014 р. Схожа скарга була заявлена щодо кримськотатарської газети «Квірим». З березня 2014 р. українські телеканали не транслюються в Криму, вони були повністю відключені кримськими кабельними операторами 1 липня.

162. Правозахисні організації⁵⁸ наголошують на тому, що свобода вираження поглядів, особливо свобода вираження поглядів у ЗМІ, у Криму обмежується. За наявною інформацією, журналісти, які вважаються проукраїнськими, не допускаються до участі в офіційних заходах, які проводить кримська влада. За словами кримського журналіста з телекомпанії «Чорноморська», їх не пропускають, оскільки їх немає у переліку «затверджених журналістів». Як журналісти, так і пересічні жителі Криму ризикують бути притягнутими до кримінальної відповідальності оновлення зміни до російського законодавства щодо екстремізму та сепаратизму.⁵⁹

163. Священники і прихожани Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП) продовжують скаржитися на переслідування. Наприклад, 21 липня будинок біля села Мармурове (біля Сімферополя), який є власністю УПЦ КП, був спалений дотла. Церква та будівлі, що також належать УПЦ КП і розташовані на тій самій території, не були пошкоджені. У червні церкву було пограбовано. Чотири з 12 церков УПЦ КП були зачинені⁶⁰ після березневого «референдуму».

164. Ситуація з чотирма особами, у тому числі з українським кінорежисером Олегом Сенцовим, які були затримані у Криму у березні 2014 р., а потім передані до місця утримання під вартою ФСБ у Москві, лишається незмінною. Усі затримані отримали

⁵⁸ Юрист із медіа-права української неурядової організації «Інститут розвитку регіональної преси» зазначив порушення та обмеження у своєму інтерв'ю на «Громадському радіо» 8 серпня; представники Кримської польової місії з прав людини говорили про це під час прес-конференції 4 серпня.

⁵⁹ 22 липня Президент Російської Федерації затвердив закон (№ 274-ФЗ дд. 21.07.2014 «Про зміни до статті 280-1 Кримінального кодексу Російської Федерації»), який збільшує покарання за публічні заклики до сепаратизму, включаючи заклики в мережі Інтернет. Максимальною мірою покарання є позбавлення волі до чотирьох років; 30 липня Президент Російської Федерації підписав закон (№ 179-ФЗ дд. 28.07.2014 «Про зміни до деяких законодавчих актів Російської Федерації»), який вводить покарання у вигляді позбавлення волі за публічні заклики до екстремізму чи спроби принизити людей. Це стосується також публікацій в Інтернеті та інших мас-медіа. Максимальною мірою покарання за цей злочин є позбавлення волі строком до п'яти років.

⁶⁰ Дві церкви знаходились на території українських військових баз і були захоплені проросійськими бойовиками. Дві інші церкви зачинились через адміністративний тиск.

звинуваченні у тероризмі, двоє з них ці звинувачення заперечують. Інші двоє, як повідомляється, були змушені під тиском визнати свою провину. Посольство України у Російській Федерації було поінформоване про арешт згаданих лише через два тижні після їх затримання. Але представники українського консульства не були допущені до затриманих через те, що останні тепер вважаються громадянами Російської Федерації, що самі затримані заперечують і намагаються оскаржити у суді. МЗС України вважає згаданих осіб політичними в'язнями. Навіть їхні адвокати мали проблеми з доступом до власних клієнтів. Олег Сенцов скаржить на застосування до нього катувань під час затримання у Криму. Його захиснику у Москві було заборонено брати будь-які письмові свідчення від свого клієнта чи зустрічатися з ним не у присутності агентів ФСБ. Ті, хто відвідують місця тримання під вартою ФСБ, у тому числі адвокати, мають до зустрічі із затриманим підписувати декларацію про нерозголошення інформації, отриманої під час візиту. 15 липня російський омбудсмен оголосив, що Олег Сенцов не повинен утримуватися в одній камері з особами, які раніше відбували покарання.

165. Місцезнаходження трьох проукраїнських активістів (Геннадія Афанасьєва, Олексія Чирнія та Олександра Кольченка), які зникли у травні,⁶¹ досі невідоме. Двоє з них не зареєстровані в міліції як зниклі без вісти – тому розслідування пошук щодо їхнього зникнення не ведеться. Зникнення третього було зареєстроване у міліції, але розслідування не проводилось. 15 березня проукраїнський активіст зник у Севастополі; за отриманою інформацією, його викрала проросійська самооборона. Міліція Севастополя відмовилася реєструвати його зникнення. 3 липня зник студент із Нігерії, його зникнення міліція зареєструвала пізніше. На сьогодні місцезнаходження студента невідоме.

166. Незважаючи на численні повідомлення про порушення прав людини до і після березневого «референдуму» різними групами, у тому числі так званою «самообороною Криму», не було вжито серйозних заходів із розслідування цих випадків чи покарання винних. 11 червня самопроголошений парламент Криму прийняв закон, який перетворював групи самооборони на «народну міліцію» з повноваженнями допомагати міліції у підтриманні закону і порядку. За час звітнього періоду у самопроголошеному парламенті Криму був зареєстрований законопроект,⁶² за яким усі діяння, вчинені силами самооборони у період між 25 лютого до 11 квітня 2014 р., включаючи такі, які спричинили шкоду чи збитки, вважаються «актами особливої необхідності». Винні у порушеннях таким чином матимуть імунітет від розслідування. Тим часом, скарги проти кримської самооборони продовжують надходити.

167. Українським компаніям усе складніше продовжувати свою діяльність на півострові. Українську газову компанію «Севастопольгаз», як повідомляють, попросили залишити устаткування або вступити в переговори щодо його продажу. Енергетична компанія «Севастопольенерго» і українська телекомунікаційна компанія «Укртелеком» були також змушені залишити Крим через те, що влада Севастополя захотіла замінити ці компанії іншими. Обговорюється прийняття закону, який дозволив би владі Криму «реприватизувати» кримські підприємства, чиї власники знаходяться на материковій Україні.

168. Зміна статусу Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, що суперечить Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262, і наступне введення адміністративної лінії обмежили свободу пересування між Кримом і материковою Україною. Російські митники не дозволяють жителям Криму залишати півострів, якщо вони не мають російських

⁶¹ Див. щомісячну доповідь від 15 травня.

⁶² «Про заборону переслідування осіб за дії, вчинені з метою підтримки громадського порядку та захисту інтересів Кримської Республіки».

паспортів чи втратили українські паспорти або їх українські проїзні документи недійсні. Третьому лідеру кримських татар заборонено в'їжджати на територію Криму упродовж п'яти років.⁶³ З іншого боку, українські прикордонники забороняють в'їзд на територію України особам із російськими паспортами, які не мають офіційної реєстрації перетину україно-російського кордону, зробленої на одному з державних прикордонних пропускних пунктів між Україною та Росією.

169. При Уряді України було створено кілька органів, які займаються кримськими питаннями. 16 травня при Адміністрації Президента було створено Департамент з питань Криму. 1 липня був створений Департамент із питань, пов'язаних із Автономною Республікою Крим і містом Севастополь, при Кабінеті Міністрів України. 17 липня була заснована Урядова служба з питань, пов'язаних із Автономною Республікою Крим, містом Севастополь і ВПО задля імплементації рішень Департаменту з питань Криму. Посада Представника Президента України у Криму була створена 26 травня (із розміщенням у Херсоні). Ці установи були створені для роботи з економічними, соціальними питаннями, питаннями власності і потребами як тих українців, що залишили Крим, так і тих, хто досі живе на півострові. 21 липня у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект, що закликає створити Міністерство з питань Криму та ВПО. Між Урядом України, неурядовими організаціями та громадськими активістами проходять обговорення щодо розробки стратегії із «реінтеграції» Криму до України, яка має бути підготовлена РНБО України, та щодо проведення конференції з питань Криму.

170. Упродовж засідань 12-14 серпня Верховна Рада України прийняла закон,⁶⁴ що стосується кримських ВПО. Відповідно до закону, громадяни Криму зможуть продовжувати свою освіту у вищих навчальних закладах материковою Україною за загальною процедурою. Це означає, що додаткові бюджетні місця у вищих навчальних закладах України для студентів із Криму не створюватимуться, на відміну від того, як пропонувалося раніше.

171. Кримські ВПО на материковій Україні розглядаються Урядом України як тимчасово переміщені. Через це 17 липня Міністр соціальної політики України заявила, що ВПО з Криму не забезпечуватимуться субсидованим житлом на території континентальної України. Завданням держави, на думку Міністра, є забезпечення ВПО доступним тимчасовим житлом до їхнього повернення додому.

X. ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

172. Хоча Уряд України має обов'язок відновити законність і порядок у зонах, захоплених озброєними групами, тим не менш, під час операції із забезпечення безпеки мають неухильно виконуватися міжнародно-правові зобов'язання, включаючи необхідність дотримуватися принципу розрізнення, пропорційності і застосування запобіжних заходів при нападі. Необхідно знайти мирне вирішення задля покладення краю насильству у східних областях. Це єдиний шлях для порятунку життів і уникнення широкомасштабної гуманітарної катастрофи. Пріоритетним також є ефективний контроль над державним україно-російським кордоном. Верховенство права і повага до прав людини мають забезпечуватися для всіх. Притягнення до відповідальності і боротьба з безкарністю лежать в основі глибинного національного примирення та

⁶³ У травні двом іншим лідерам кримських татар заборонили в'їзд до Криму на п'ять років.

⁶⁴ «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо місця перебування та права на освіту» № 4931 дд. 12.08.2014.

діалогу.

173. Тривалі збройні дії разом із порушеннями закону і порядку у зонах, що контролюються озброєними групами на Сході, залишають українцям глибокі травми. Багато жителів, особливо дітей, на яких сильно вплинула атмосфера страху та залякування, що її підтримували озброєні групи та постійні бої, можуть потребувати психологічної допомоги задля загоєння травм і повернення до нормального життя. Багато інших людей, зокрема жертви катувань і колишні заручники, особливо ті, хто перебував у полоні тривалий час, також потребуватимуть часу на відновлення. Задля забезпечення притягнення до відповідальності та припинення безкарності усі такі тяжкі порушення прав людини мають бути розслідувані, винні у їх скоєнні мають бути притягнуті до суду, а жертви мають отримати компенсації. Лише в такому випадку усі зусилля з примирення будуть справді успішними і сталими.

174. Як зазначалося у попередніх доповідях Управління Верховного комісара ООН з прав людини, короткострокові проблеми з порушеннями прав людини мають вирішуватися з урахуванням ширшої і більш далекоглядної перспективи. Це уможливить інституційні реформи та зміни, які вплинуть на користування усіма правами – громадянськими, культурними, економічними, політичними і соціальними. Управління Верховного комісара ООН з прав людини повторно наголошує, що реформи у сфері прав людини мають бути частиною євроінтеграційної програми України та, відповідно, частиною її власної програми реформ.

175. Основними причинами нинішньої кризи є систематичні утиски прав людини, особливо слабкість інституцій, що втілюють верховенства права, та широко розповсюджена корупція. Ці проблеми буди загострені у зв'язку зі зміною статусу Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, а також насильством і збройними діями на сході України. Виходом із нинішньої кризи з метою забезпечення примирення громад мирними і демократичними засобами буде притягнення до відповідальності винних, а також повна повага і гарантія прав людини для всіх.

176. Усі рекомендації, що містилися у доповідях Управління Верховного комісара ООН з прав людини від 15 квітня 2014 р. лишаються в силі.

177. Також Управління Верховного комісара ООН з прав людини закликає усі залучені сторони, втілити в життя наступні рекомендації:

- a) Невідкладно припинити бойові дії і насильство у східних областях України.
- b) У пріоритетному порядку, забезпечити захист цивільних осіб у зоні конфлікту: усі, хто залучений до бойових дій у відповідних районах на сході, має дотримуватись принципів розрізнення, пропорційності та вживати запобіжні заходи. Це особливо важливо у густонаселених районах.
- c) Перетворення цивільних осіб і цивільної інфраструктури в об'єкти нападу є порушенням міжнародного гуманітарного права. Більше зусиль має направлятися на їхній захист. Особи, які вчинили відповідні злочини, мають бути притягнуті до відповідальності.
- d) Міжнародним організаціям і незалежним слідчим має бути гарантований доступ до зон, що постраждали внаслідок збройних дій – у тому числі до місця падіння Боїнга МН17.
- e) Озброєні групи, українські військові та правоохоронні органи мають дозволити і забезпечити швидкий і безперешкодний прохід цивільних осіб, які хочуть покинути зони насильства і бойових дій; також має бути забезпечена доставка гуманітарної допомоги цивільному населенню при чіткому дотриманні міжнародних норм і стандартів.

- f) Верховенство права має замінити верховенство зброї; справедливість і притягнення до відповідальності мають замінити безкарність за значні порушення прав людини на Сході.
 - g) Особи, причетні до затримання людей, мають негайно відпустити викрадених і незаконно чи довільно затриманих відповідно до міжнародних норм і стандартів.
 - h) Усі порушення міжнародного права, у тому числі воєнні злочини, мають бути повністю розслідувані; винні мають бути невідкладно притягнуті до відповідальності, а жертви – отримувати відшкодування та компенсації.
 - i) Закон про ВПО має бути поданий до Верховної Ради України, ухвалений нею і підписаний Президентом якомога скоріше. Так само невідкладно має бути створений центральний реєстр ВПО.
 - j) Необхідно уникати репресалій проти людей, що знаходяться на територіях, де відновлено контроль Українського Уряду, а права затриманих або тих, кому пред'явлені звинувачення, мають повністю дотримуватись українськими військовими та правоохоронними органами.
 - k) Насильство на Майдані, в Одесі, Маріуполі та у Харкові (Римарська вул.) має бути розслідуване у повній відповідності до міжнародних норм і стандартів, які гарантують справедливе рішення щодо винних і забезпечують правові засоби захисту жертвам.
 - l) Усі випадки розпалювання ненависті і нетолерантності у громадському житті мають публічно засуджуватися.
 - m) Правові реформи мають відповідати міжнародним нормам і стандартам, а також зобов'язанням України відповідно до угод у сфері захисту прав людини.
178. Владі Криму та Російській Федерації, яка де-факто здійснює контроль над Кримом:
- n) Управління Верховного комісара ООН з прав людини повторно наголошує на необхідності виконання Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262 «Територіальна цілісність України», а також на необхідності вжити заходів щодо захисту прав людей, які потерпають від наслідків змін інституційного і правового регулювання, у тому числі щодо питань громадянства, проживання, трудових прав, права власності і права на землю, доступу до охорони здоров'я та освіти.
 - o) Також Управління Верховного комісара ООН з прав людини нагадує про попередні рекомендації із попередніх чотирьох доповідей і наголошує на необхідності їх негайного виконання.